TARİH Konuşuyor

CİLT : 7

SAYI : 40

MAYIS 1967

125 KURUŞ

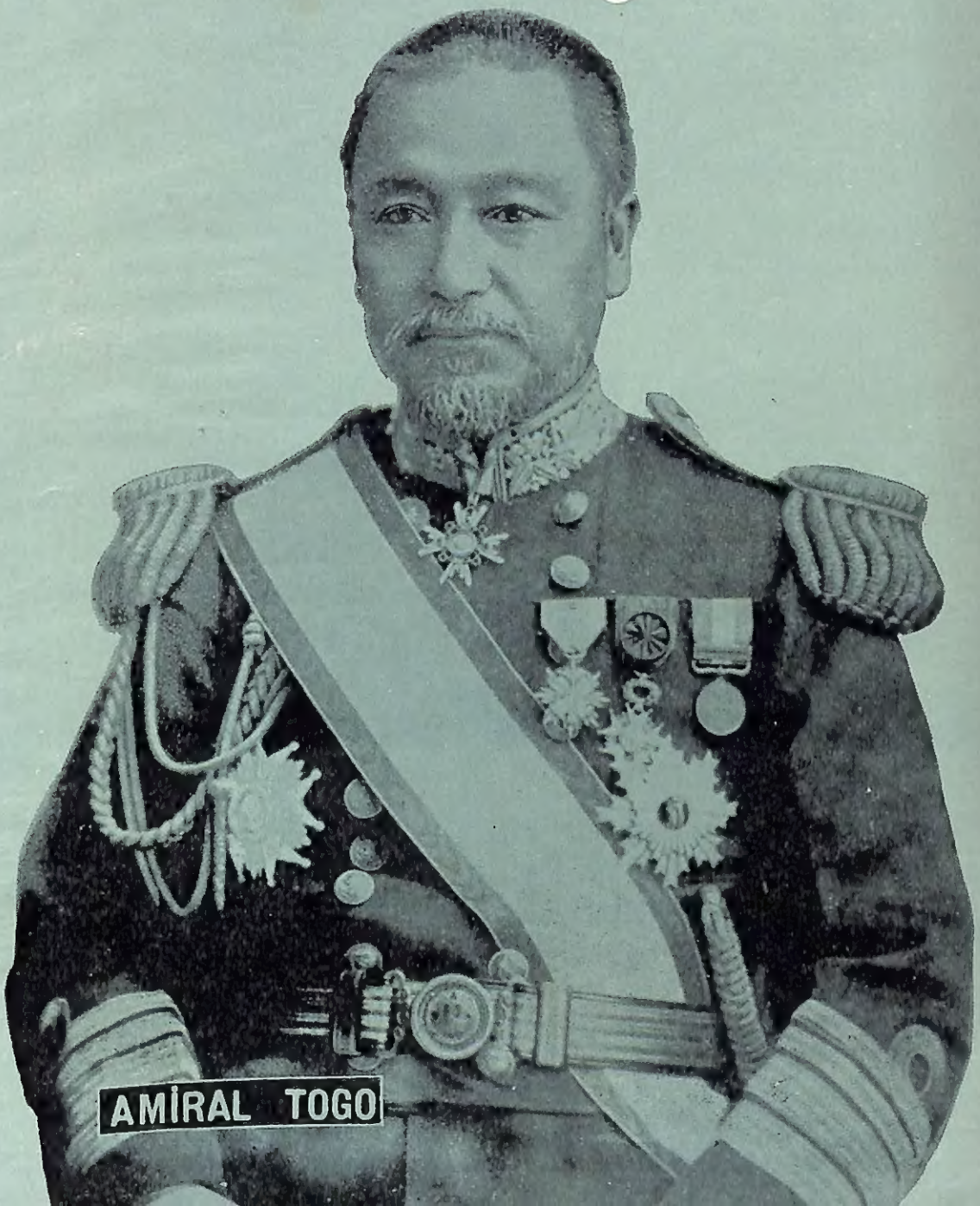

AMİRAL TOGO

Dış Ticaret ve Her Çeşit Banka İşlerinizde:

EMNİYET - BİLGİ ve SÜRAT

İthalat ve ihracat muameleleriniz için Akbank dünyanın her tarafında en muteber bankalarla iş birliği yapmakta ve yüzlerce muhabir çalıştırmaktadır. Her çeşit ticari banka muameleniz AKBANK IBM Elektronik makinalarında emniyetle sonuçlandırılmaktadır.

AKREDİTİF - KAMBİYO VE HER ÇEŞİT TİCARİ MUAMELE İÇİN AKBANK'I TERCİH EDİNİZ

AKBANK

Tarih — 242

Mevduatta

yüzde yüz!

Artış

H

Tasarruflarınıza..
Yüksek faiz
Çeşitli para ikramiyeleri
Esnaf kredisi

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.

Tarih — 243

(Basın : 13725 — A — 20531)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 7 SAYI : 40 MAYIS : 1967 FİATI : 125 KRŞ.

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Murabere ve para gönderme adresi
Posta Kutusu 67
İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI
Yıllık 12 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her yıl maliyetine, pantazot cild kapakları verilmektedir.

Külfetsiz Bekçiler

RİVAYET değil, tarafların tasdikinde olan gerçektir ki, Üçüncü Napolyon, Mehmet Emin Âli Paşaya büyük değer verirdi: Habsburg Hanedânına karşı, İtalyanın Akdeniz kıyılarındaki hâkimiyet savaşında, Âli Paşanın ne düşündüğünü öğrenmesi için Fransanın İstanbuldaki elçisine şahsen verdiği emrin foto - kopi'si neşredilmiştir.

Böylesine değer vermenin bir de anlatılmaya ve daima hatırlanmıya lâyık safhası var: Üçüncü Napolyon, Katolik mekteplerine dayanarak, Orta - Doğu'da Fransız kültür hâkimiyetini sağlamlaştırmak ve peşisıra da ekonomik ve politik egemenliğini kurmak davasında idi. Ele aldığı konular arasında da, Kudüs'teki Hıristiyanlığın mukaddes yerlerinin, Katolikliğin hâmisi hüviyet ve sıfatı içinde Fransa'nın mânevî vesayeti altında bulunmasını istiyordu. Karşısında da, Ortodoksluk adına aynı şeyleri düşünen Rus Çarı İkinci Aleksandr vardı.

İmparatorlarının, Osmanlı Sadrazamına sevgi ve takdirini çekemiyen Nazırları, Makamat-ı Mubâreke mevzuunun doğruca kendisini alâkadar etmesi hakikatı içinde, târiz ve siteme vesile olur ümidiyle Üçüncü Napolyon'a sordular :

"— Haşmetmeâb... Bu mevzuda da Âli Paşanın ne düşündüğünü öğrenmemizi irade buyuruyorlar mı?"

İmparator, târizi elbet anlamıştı. Güldü... Fakat bu gülümse içinde, çapının çok üstündeki gerçeği de açıklıyıverdi :

"— Ha... Evet, evet... Tabii öğrenmek lâzımdır... Âli Paşa Kamame Kilisesinin bize külfet yüklemiyen gönüllü bekçisidir!.."

* * *

Biz, 1917 de, Allenby'nin ordularına Kudüs'ü terkederken, 1865 de Üçüncü Napolyon'un teşhisinden tek adım ileride değildik. Sadece Kudüs'ün mü? Hayır: Bütün "b i z i m" zannettiğimiz, fakat aslında sahibi değil de bekçisi olduğumuz o uçsuz bucaksız ülkelerin istisnasız hepsinin...

* * *

Bugünkü Türkiye'nin büyük ve tek meselesi, şu son topraklarda b e k ç i değil de s a h i b olabilmek!..

Onun kavgası yapılıyor...

Ve, saflar, öylesine b e l l i ve karşılıklı ki, olup bitenlere kaldırımın beş metre yüksekliğinden bakanlar için hiç bir görünmez savaş, böylesine ibretli değil... Ne var ki, çapı kaldırımın beş metre yükseğinde kalabilmiş baş bulmak, on bin metre derinlikte petrol bulmaktan zorlaşmıştır bugünün Türkiyesinde...

* * *

... Ve, Âli Paşalar yok amma, Üçüncü Napolyon'lar öylesine çok ki... — K u t a y .

BEN İCAP ETTİĞİ ZAMAN EN BÜYÜK HEDİYEM OLMAK ÜZERE TÜRK MİLLETİNE CANIMI VERECEĞİM

Kemal ATATÜRK

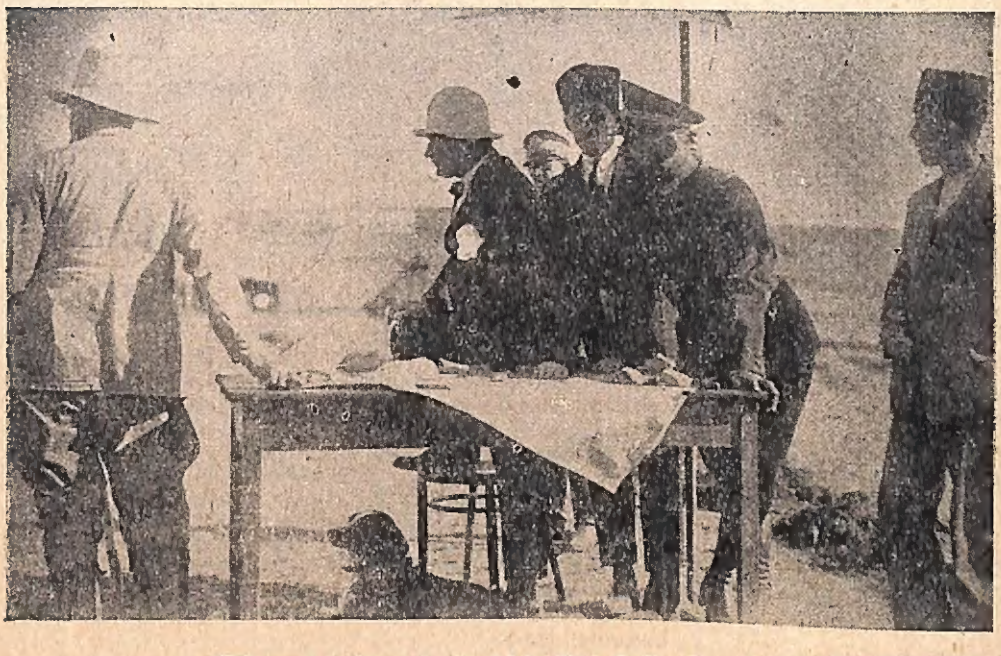

YIL 1925 Düşmanı, vatanın harim-i ismetinde boğan Başkumandan Gazi Mustafa Kemal, su sesine ve kuş sesine hürriyet kadar uzak mahzun yüzlü çorak Ankara'yı yeşile kavuşturma savaşının ilk günlerinde, kızgın güneş altında, daha sonra adı "GAZİ ORMAN ÇİFTLİĞİ" olacak sahada asi ve serkeş tabiatı yenme kavgasının başında olduğu günlerde...

Bir ATATÜRK ZAFERİ'nin millî emanete geçişinin 30. yıldönümünde hatıralar

YAZAN : CEMAL KUTAY

Mustafa Kemal'in, şüphesiz ki "en yakınlarından birisi" olan muhterem Ali Fuad Cebesoy anlatır :

"— Tabiata olan hayranlık, ilk çağlarından başlar. İkimiz de Harbiye talebesi iken, tatil günlerini beraberce, Kuzguncuk'daki yalımızda geçirirdik. Ağaçlar ve çiçeklere karşı, o yaşımızda ve içinde bulunduğumuz şartlara rağmen yadırganacak kadar derin sevgi ve alâkası vardı. Babam, rahmetli İsmail Fazıl Paşa için O ve Ben, aynı değerde iki evlâd hüviyeti içinde, geniş bahçeli köşk'ün iki öz çocuğu olarak herşeyle ilgilenebilir, arzu ve zevklerimizi yerine getirmiye imkân bulurduk. Mustafa Kemal, boş vakitlerini sanatlarının ehli bahçevanlarla sohbete ayırır, odasında daima çiçek bulundururdu. Yakınlarına vermekten zevk duyduğu hediyeler arasında, mevsimle-

rinde nâdir bulunabilen çiçekler, hatırlamanın hassas ve duygulu belirtisini teşkil ederdi. Bu tercihi, ömrünün sonuna kadar değiştirmediği sevgi olarak kalmıştır.

Bilirsiniz, Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra yeni devletin merkezinin Ankara'da oluşunda, şehrin coğrafî mevkii kadar, yirminci kolordu kumandanı ve Kuvay-ı Milliyye Umum Kumandanı olarak, bu yerleşmeye temin edebildiğim imkânlar müessir olmuştu. Ankara'ya gelişinde, şahsî ikametgâhı olarak münasip bir yerin vasıflarını bilmenin rahatı içinde, bugünkü Çankaya köşkünün olduğu mevkideki "Papazın Bağı" adıyla tanınan ve daha sonra yapılmış ilâvelerle muhafaza edilen binayı hazırlatmıştım. Burası, Kavaklıdere'nin müntehâsında, o günkü Ankara'nın "en yeşil ve ağaçlıklı" köşesi idi. Çevresinde üzüm bağları, Ankara'nın meşhur armut ağaçları, evin önündeki havuzda salkım söğütler vardı. Şehre hâkim yerinin temin ettiği geniş ufukların aziz arkadaşımı duygulandıracağını biliyordum. Dikmen ardındaki Kızılyokuş'da kendisini karşıladığım zaman, bu ülkeyi ya hür bir devlete kavuşturmak, veya bu uğurda ölmek değişmez kararımızın karargâhı olacak yeri kendisine gösterdiğim zaman, öylesine meraklanmıştı ki, vilâyet konağından ayrılıp önce daha sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye olan Ziraat Fakültesi yolu üzerindeki binaya bir kaç gün için yerleşme hazırlığını takiben, burasını görmek istedi. Bir çocuk gibi sevindiğini hatırlarım: Sarı ve yoksul yüzlü steb'in hüznünü, mevsim dolayısiyle yapraksız ağaç bedenleri ve bağ kütüklerinin bahar hayali içinde dindirmiş gibi idi."

ANKARA'NIN İLK GÜNLERİNDE

"— Yine bilirsiniz, Ben, Garb Cephesi Kumandanlığından ayrılıp, yine Mustafa Kemal'in o unutamadığım tâbiriyle, "daha hayatî bir cephe kumandanlığı olarak..." Moskova'ya şeklen Büyük Elçi, gerçekte Bolşeviklerin menfî ve meş'um olabilecek hareketlerini önlemek ve durdurmak için gidip, Millî Mücadele devamınca sürmüş çetin vazifemden dönüşümde, hasretli kucaklaşmamızı takip eden anlar içinde bana, Çankaya'da benim bıraktığımdan gayri yenilikleri gösterirken, düzenlenmiş çiçek tarhları ve ağaçları işaret ederek :

"— Fuad Paşa... Bunlar da Ankara toprağı üzerindeki zaferler..." dedi.

Şehrin plânı ile şahsen meşgul olduğu malum hakikattir. Başşehirdeki yeni binaların bahçeli olması, bu bahçelerin çiçek ve ağaçlarla tezyin edilmesi, mevzuun onu nasıl sardığını bilmiyenlerin yadırgıyacağı emelidir. Fakat, rahmetli aziz arkadaşım, vatanına olan sevgisini, onun çiçeklerle dolu ve her çeşit ağaçlarla değerlenmiş mamuriyetinde, bu muhabbetin tecellisini bulacak kadar tabiat aşıkı idi. Adı, halk arasında yıllarca "Gazi Çiftliği" olarak kalmış bugünkü Atatürk Orman Çiftliği'ni devrin nazarî mütehassıslarının rağmına, nasıl çelik irade ve azimle yarattığını bugün benim yaşımda ve hadiselerin içinde olanlar hatırlarlar sanırım..."

"— NEREDE AĞAÇLANDIRMA FASLI?.."

Muhterem Ali Fuad Cebesoy'un bu bâkir hatırasını, Ankara'nın - o zamanki unvanı ve resmî lâkabı ile... - Şehremini olan Belediye Reisi, rahmetli Asaf İlbay şöyle tamamlar :

"— Belediye Meclisi şehir bütçesini kabul etmişti. Azaların izhar ettikleri arzu karar haline geldiği için bir heyet halinde Gazi'ye tâzimlerimizi arzetmek vesilesiyle şehrin imârı hakkında cümlemizce malum olan hassasiyetinin irşadlarını telekki etmek üzere Çankaya'ya gittik.

Atatürk, misilsiz meziyetleri içinde, çok nâzik ve âlicenâb, hatırşinâs insandı. Şehir namına olan minnet duygularımızı kendisine hâs tevazu ile iltifat olarak vasıflandırmak mürüvvetini gösterdi. Bu meyanda, kabul edilmiş şehir bütçesini tetkik etti. Fasıllar üzerinde izahat aldı. İzahatımız tekmilleninciye kadar hiç bir şahsî mütalâa izhar etmedi. Bütçemizin o güne göre mütevazı, fakat diğer şehirlere kıyas edilince tatminkâr sayılabilecek fasıllarına göz gezdirmesi tamamlanınca bana döndü :

"— Şehrin ağaçlandırılması tahsisatı başka fasılda mıdır?"

Hepimiz şaşırmıştık: Heyet içinde

Bugün, müstakil bir ORMAN hüviyetinde olan "Atatürk Orman Çiftliği" sahası, bu mutlu çehresine kavuşma savaşını, Mustafa Kemal'in çelik iradesinin rehberliği altında verirken, Başkumandan, bir başka "meydan muharebesi" veriyordu: Müstevlî'yi vatanın harim-i ismetinde boğan Mustafa Kemal, şimdi de, asî ve serkeş tabiatı yenecek, o'nun Türk toprakların a değişmez kader olarak işlediği sarı rengi, ümid ve murad rengi olan y e ş i l'e devredecekti.

Bütün hayatında, tesadüfler yerine müsbet ilmin ışığını tercih etmiş olan Gazi, çetin mücadelesine girmeden, "mütehassıs" ların ne dediklerini dinledi: Onlar, bu sahayı, ağaçlandırma için "en elverişsiz" sayıyorlardı. Böyle diyenlerin içinde, rahmetli Ziraat Vekili Tahsin Coşgan da vardı.

Hayat Felsefesi Nüktesi...

Mustafa Kemal bu arada, o tarihte Alman sefiri olan Fon Keller'in delâletiyle iki Batılı Ormancı da davet etti. Bunlar, Alman sefaretinin bahçesindeki ağaçlanmayı başarmışlardı. Ankara'nın AKASYA DEVRİ, Alman sefaretindeki tecrübenin ilhamıdır: Onlar, bu tecrübeyi bir bahçe içinde yaptılar, Mustafa Kemal bu tecrübeyi sazlık ve sivrisinek bataklığı veya kupkuru çatlak Bozkır toprağında tatbik etti: Bir ÇAP ve CESARET ölçüsü idi bu...

★ ★ ★

Gazi'nin, çiftliği kurmak için tercih ettiği "en elverişsiz saha" için, mütehassıs'ların "Olmaz!.." teşhisinin altına EL YAZISI ile NOT'u şudur :

"Burası vatan toprağıdır ve kaderine terkedilemez!.."

Etmedi de!.. Önce AKASYA MÜDAFAASI'nı Ankara topraklarında Sakarya Müdafaası gibi ele aldı, sonra, çam ve çiçek'le Başşehrin solgun benzinde Otuz Ağustosu tamamladı...

★ ★ ★

Ve, şimdi, gözlerinizi nemlendiren bu zaferin nüktesi olarak, dudaklarınıza bir "Atatürk zarafeti" nin tebessümünü hediye edelim :

"— Buralarda ağaç yetişmez!.." diyenler arasında olan rahmetli Tahsin Coşgan'ı da, ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ'ne M Ü D Ü R *tâyin etti!..*

---

mes'uliyet kademesinin başında ben vardım ve Gazi'nin hususiyetlerini en yakından bilebilme mevki ve vaziyetinde idim. Şu cevabı verdim :

"— Bu ehemmiyetli vazifeyi müstakil bir iş olarak ele almış bulunuyoruz. Yakında mevzuun kıymetine lâyık tedbirlerimizi arzetmekle mübahî olacağız efendim..."

Dudaklarında hafif bir tebessümün izlerinin dolaştığını hatırlarım. Çıktığımız zaman, dakika geçirmeden, o zaman İktisad Vekâletine bağlı umum müdürlük olan Orman İdaresine baş vurdum. Bekir Bey isimli tecrübeli ve bilgili bir umum müdür vardı. Onun riyasetinde mütehassıs heyet teşkil ettik. Belediye bütçesinden tahsisat ayırdık. Bir şeyler yapmıya başladık... Bir şeyler diyorum, çünkü Gazi mevzuu ele alıncaya kadar bizim uğraşmalarımız bir şeyler olmaktan ileri gidemedi. Nihayet o, çelik azmi ve güç inanılır iradesiyle mevzuu ele alınca, Sarı Ankara'nın solgun yüzüne yeşil'in ışığı vurdu."

SENE 1937, TARİH
11 MAYIS PAZARTESİ

Aradan seneler geçti...

Yıl 1935 dir: İmparatorluğun sarı çehreli yoksul Ankarasının yanıbaşında, Fon Bishoff'un güzel tâbiriyle **"yerden fışkırır gibi..."** başka bir Ankara yükselmektedir ve bu oluş, Mustafa Kemal'in çelik iradesiyle, **akasya devri**'ni tamamlıyarak, çam'a doğru el uzatmış toprağın zenginleşme kültürü içinde yeşil renkle kucaklaşmaktadır: Büyük himmetin gözü ve gönlü kavrıyan eseri GAZİ ORMAN ÇİFTLİĞİ de, Başşehrin sakinlerinin rahat nefes aldıkları, gölgesinde dinlenebilecek ağaç buldukları özlenen eserdir...

İşte, içinde bulunduğumuz 1967 mayısından otuz yıl önce, 11 mayıs 1937

O günlere kadar, sadece, bire üç verdiği zaman mutlu sayılan "Step - Ankara" nın ağaçsız, yeşilsiz, gölgesiz kıraç toprağında Mustafa Kemal, tabiatın yüzünü güldürecek çetin savaşının güç günlerinde... Yıl, 1925.

pazartesi günü Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'nin iklim özelliklerine göre müsbet örnekler istediği vatan köşelerinde kurduğu çiftliklerini, Türk milleti adına Türk Devletinin hazinesine bağışlıyan vesikayı, Gazi Orman çiftliğinde, Ankara Birinci Noterliğine tanzim ve imzalamıştı.

Hibeye ait resmî muameleler neticelendirilmiş ve hükümet, mevzuu bir kanun tasarısı halinde Büyük Millet Meclisine gitirmişti. Lâyiha, bu sahada da kendinden gayrı, hangi makam ve mertebede olurlarsa olsunlar nesline ve haleflerine **"mükemmel bir ders"** verebilmiş olan BÜYÜK İNSAN'ın şahsına karşı, gönülden duygulara vesile oldu. Başvekil İsmet İnönü, Hükümetin şükranını 12 mayıs 1937 de şu satırlarla ifade etti :

Atatürk'ün en yüce huzuruna,

On beş senedenberi sebatlı ve bilgili çalışmanızın eseri ve her biri kıymetli bir mamure olan çiftliklerinizi hazineye hediye buyurmanızı Cumhuriyet Hükümeti tâzim hisleriyle karşılamıştır. Bu suretle de hükümete gösterdiğiniz yüksek müzaherete şükranlarımı sunarım. Bu kıymetli eserlerin sizin daima refahını düşündüğünüz köylümüze nümune ve mektep olarak çok faydalı ve hayırlı olacaklarına imanımız vardır. Büyük Millet Meclisi âlicenâb teberruunuzu heyecanla telekki etti. Milletin hayrı ve varlığı içinde kaynaşmış olan yüce varlığınızı, hükümetin ve bütün milletin en aziz varlığı saydığım en geniş tâzim hislerimle arzederim.

İsmet İnönü

"— TÜRK MİLLETİNE CANIMI VERECEĞİM..."

Büyük Millet Meclisi de, almış olduğu kararla, şükran duygularının iblağına, riyaset divanını vazifelendirmişti.

Atatürk'ün, Meclis Başkanlığına ve Başvekâlete verdiği cevaplar, fânî hayat devresinin son yılında olan Mustafa Kemal'in, hassas, zaman zaman aşırı duygulu olan mizâcını çok güzel ifade eder: Ömrü, muharebe meydanlarında zaferlerle geçen, fakat bu savaşları da,

bu zaferleri de, ancak vatanının, hatta insanlığın hayrına ve şerefine tahsis edebilmenin mümtaziyetini taşıyan BÜYÜK ASKER'in bâkir ve meçhul tarafı, görünürdeki hüviyet ve mesleği ile kolay bağdaşamıyan, birçok hadiselerde ifratlarla tecelli etmiş duyganlığıdır. Ki, aşağıdaki satırlar, bu gerçeğin tipik isbatıdır :

Başvekil İsmet İnönü'ne,

Hatırlarsınız: Türk köylüsü, Türk'ün efendisi olduğunu söylediğim zamanı... Ben, o EFENDİ'nin arzu ve iradesi altında senelerdenberi çalışmış olan bir hadimim. Şimdi beni çok heyecana getiren hadise, Türk köylüsüne nâcizâne olsa da ufak bir vazife yapmış olduğumdur. Milletin yüksek mümessiller heyeti bunu iyi görmüş ve kabul etmişlerse benim için unutulmaz bir saadet hatırasını bana vermişlerdir. Bundan dolayı çok yüksek zevkle millet, memleket ve cumhuriyet hükümetine yapmıya mecbur olduğum vazifelerden en basiti karşısında gösterilmiş olan teveccühten, takdirden ne kadar mütehassis olduğumu ifadeye muktedir değilim. Mevzuubahis olan hediye, yüksek Türk Milletine benim asıl vermeyi düşündüğüm hediye karşısında hiç bir kıymeti haiz değildir. Ben icap ettiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk Milletine canımı vereceğim...

Kemal Atatürk

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına da verdiği cevap, iki kelimecik idi: İki kelimecik amma, içinde, nefsini millete hizmete lâyık görenlere, nesiller boyu ışık tutacak hizmet yolunun, vecîz, lâyetegayyer, ebedî, zamanla aşınmaz mantığı ve bergüzâr ifadesi vardı... Mebuslara şöyle diyordu Mustafa Kemal :

"— YAPILAN VAZİFEDİR!.."

Koca Adam!.. On beş yıl, bunca vatan davaları arasında, her bakımdan bitkin, yorgun, hatta yaşamaktan bezmiş halk yığınından ümid ve irade dolu millet, harâb ve yoksul topraktan çağın vatanı olmıya lâyık hayat felsefesini on beş yılda yaratabilme mucizesi içinde, sarı benizli toprağı da unutmıyacaksın, nazarî ilmin inkâr ve redlerini şöylece iterek yeşil denizler yaratacaksın, sonra da ona övünülecek himmet olmanın beşerî ruh tatminini bile lâyık görmiyerek sadece **"— Yapılan vazifedir..."** diyeceksin, diyebileceksin... Bu seslenişini de tarihin sahifelerinde tescil ettireceksin...

Siz beni dinleyin: 1967 Türkiyesinde Atatürk'den ve Atatürkçülükten kimler bahsediyor? Şöyle çevrenize bakınız : İbret, hatta dehşetle bakınız... Bu fakir halka, yıllığı elli bin liranın üstüne mal olan üniversite tahsilini on yılda bitirememiş sokak haylazı ile, Türkiye'nin **son yeşillikleri**'ni rey sandığının sayımına değişen politika canbazı... İkisi de, basit birer sahtekârdırlar ve inanın bana, Atatürk'ün ruhunu, heykeline çekiç sallıyan bedbahttan çok kanatmaktadırlar...

★ ★ ★

(Bu sohbetimi, elindeki şahsî ve vazife imkânlarını seferber ederek, vatanın en muhtaç olduğu bölgelerde yeşil savaş'ın günümüzde önderliğini yapan Genel Kurmay Başkanı sayın Orgeneral Cemal Tural'a ithaf ediyorum. Atatürk'ün ruhunun, bu himmetlerin safında olduğu gerçeğine gönülden inanarak...)

Tarih — 244 (Basın : 11708 — A 20351)

87. ölüm Yıldönümünde

Ziya Paşa

YAZAN : SABAHAT ALP

Azeri Türkçenin büyük ustası ve dünya edebiyatının sayılı şairlerinden Fuzuli, Türkçe şiir söylemenin güçlüğünden yakınırken diyor ki :

Ol sebebden Farisî lâfzıyla çoktur nazm kim,
Nazm-ı nazîk Türk lâfzıyla iken düşvâr olur.

Fakat büyük san'atkâr güçlüğüne rağmen Türkçe ile söylediği şiirler hakkında ise :

Bende tevfik olsa bu düşvârı âsân eylerim,
Nevbahar olgaç tikenden berk-i gül izhar olur.

Onbeş ve Onaltıncı asırlarda bazı Türkçe şiir denemelerine girişenler bulunmuşsa da, edebiyatımızda kayda değer bir yenilik hareketi meydana getirememişlerdir. Nâbi gibi bir mütefekkir şâir de, imâ yoluyla Türkçe olmayan şiirlerden şöylece yakınmıştır :

Ey şi'ir miyânında satan lâfz-ı garibi,
Divân-ı gazel nusha-i kamus değildir.

Evet şiir mecmuası lûgat kitabı değildir ama, Nâbi gibi bir şâir de söylediğini benimsemiş değildir. Çünkü Onyedinci asırda henüz dil şuuru teşekkül etmemişti.

Onsekizinci asırda Sadi Çelebi de, Türkçe yazdığı şiirleri ile öğünürken diyor ki :

Nice Türkî denür ol şi're kim her lâfzının hallî
Lûgatler bakmağa muhtac ide meclis-te yârânı
Benim Türkî dilinde cümlenin ma'lûmudur şi'rim
Ki lâfz-ı nâşinîdeyle mükedder itmem ihvânı.

Şair Ziya Paşa.
(Siyasetten uzak kalabilseydı, Türk Milliyetçiliğinin felsefesini meydana getirebilecek kadar kuvvetli ve kudretli idi. Fakat olmadı..)

Şâirin Türkçe olarak yazdığı için öğündüğü yukarıdaki mısraların bile Türkçe ile ancak uzak bir akrabalığı vardır. Bütün bu iddialar, bir heves mahsulu olmaktan ileri gidemezdi.

EDEBİYATIMIZDAKİ BÜYÜK MEÇHUL

Ondokuzuncu asrın ikinci yarısında ilk defa Ziya Paşa, *"Şiir ve İnşa"* adlı makalesi ile dil meselelerinin şuuruna erdiğini göstermiştir. Şiirimizdeki hakikî örneklerin, taşrada saz şairleri tarafından söylenen *Kayabaşı, Üçleme, Deyiş* tabir edilen nazımlarda bulunduğunu iddia etmek küçümsenecek bir görüş değildir. Ziya Paşa gibi devrinin sözü geçer bir şairi tarafından ortaya atılan bu fikirler, o kadar çabuk zihinlere hakkedildi ki, *"Harâbât Mukaddemesi"* nde bu fikirleri tekrarlamadığı ve eski şiirin yaşamasına yardım ettiği için bizzat yakın dostu Namık Kemâl tarafından hücuma uğrayacak ve *Harâbât Mukaddemesi*'nin karşısına *Tahribi Harâbât* adlı eser, Namık Kemal'in imzasıyla dikilecekti.

Ziya Paşa *Şiir ve İnşa* makalesinde ortaya attığı fikirlere sahip çıkmadı ve çıkmak istemedi. Fakat bu bile Ziya Paşanın *Şiir ve İnşâ* makalesindeki fikirleri küçük düşüremez.

17 Mayıs 1880 yılında, ardından edebiyatımızın üzerinde en çok konuşulan eserlerini bırakarak ebediyete göçen Ziya Paşa, keşfedilmemiş yönleriyle edebiyatımızın *büyük meçhul*'lerinden biridir.

ZİYA PAŞA KİMDİR ?

Edebî mücadeleleri ile siyasî mücadelelerini atbaşı beraber yürüten Ziya Paşa, 1825 yılında İstanbulda doğdu. Gümrük kâtiplerinden Feridun Efendinin oğlu olan Ziya Paşa, cahil denilebilecek bir ailenin çocuğu olduğu için babası tarafından "Farisî" öğrenmesi bile menedilmişti. Bayazıt Rüştiyesinde okurken Arapçayı alenî, Farsçayı ise gizli olarak öğreniyordu. Şiire çok küçük yaşlarda başladı. 15 - 17 yaşlarında ise Mektubî kalemine girdi. On bir yılı dolduran Mektubî kalemindeki hizmeti sırasında güçlü bir şair olduğunu da gösterdi. Fakat asıl şöhretini 35 yaşında iken yazdığı *Terci-i Bend* ile kazandı. Mahmud Nedim Paşanın delâletiyle Reşit Paşanın teveccühüne mazhar oldu. Şeyhülislâm Arif Hikmet Beyin tavassutu ve Reşit Paşanın arzusu ile beşinci kâtip sıfatıyla Mabeyne girdi. Bir taraftan Mabeynde mevkii yükselirken, diğer taraftan Mabeyn Feriki Ethem Pertev Paşanın teşviki ile Fransızcasını ilerletti ve Endülüs Tarihi ile Engizisyon Tarihinin hazırlanmasında Ethem Pertev Paşa ile müşterek mesai yaptı.

Abdülmecit devrinde hiç bir siyasî harekete karışmamış olan Ziya Paşayı, Abdülaziz devrinde siyaset sahnesinin ön safında görüyoruz.

Ziya Paşanın hücumuna maruz kalan ilk siyasî şahıs Âli Paşa olmuştur. *Zafername* adlı hicvinin hedefi olan Âli Paşanın 1861 tarihinde sadaretten azline sebep olarak bütün tarihçiler ittifakla Ziya Paşayı gösterirler. Fuad Paşanın nasbında da en büyük rolü yine Ziya Paşa oynamıştır.

Henüz "paşa" bile olmadan Ziya Beyin bu muvaffakiyeti, kendisini biraz şımarttı. Fuat Paşaya kendisi ile gizlice işbirliğinde bulunmasını bildirdi. Fuat Paşanın Ziya Paşayı küçümsemesi, Ziya Paşanın Fuat Paşaya cephe alması için kâfi geldi. Fuat Paşa bu hadiseden dolayı Ziya Paşayı Mabeynden kovdurdu. Fakat Ziya Bey Abdülazizle münasebetlerini çok iyi şekilde ve ustaca ayarladığı için, Fuat Paşanın kendisini İstanbuldan uzaklaştırmasını bir müddet için önliyebileceğini sanmıştı.

ÇETİN MÜCADELELER

Âli ve Fuat Paşaların ısrarı ile Ziya Bey Mabeynden ayrıldıktan sonra Zaptiye Müsteşarlığına tâyininin Onüçüncü gününde Atina sefaretine tâyin edilir. Ziya Paşa bu vazifeyi kabul etmeyince Kıbrıs Mutasarrıflığına adetâ zorla gönderilir. Artık Ziya Paşa için Anadolu ve Rumelideki memuriyetlerle İstanbuldaki memuriyetleri birbirini kovalar.

Ziya Paşa zaman zaman çeşitli hizipler ve kimselerle işbirliği yaparak bilhassa Abdülhamid devrinde çetin mücadelelere girişir. Sert mizacı dolayısile çok sevdiği Mithat Paşa ile de araları bozulmuş ve şu kıt'ayı o sırada Eb-i hürriyet (Hürriyetin babası) diye adlandırılan Mithat Paşayı hedef tutarak yazmıştır.

Ne cesaretle olur münkeşif ebnâ-i vatan
Dehşet-âlûd-i cebânet Eb-i Meşrutiyyet
Yoksa dünyada nasib olmayacak mı bilmem
Bize nev-i beşerin hakkı olan hürriyet!..

Ziya Paşa siyasî hayatında kavgacıdır. O kadar kavgacı ve geçimsizdir ki, Mithat Paşa gibi yakın arkadaşları bile, kendisine siyaset yolunda fazla imkân tanımaktan çekinmişlerdir. Azli hakkında Cevdet Paşa "Tezâkir" inde sebep göstermemiştir. "Maruzat" da ise *"Yolsuz hareketlerinden dolayı"* tabirini kullanmıştır ki, Cevdet Paşa gibi kılı kırk yaran müdekkik bir tarihçinin böyle bir ifâde kullanması dikkate değer bir mânâ taşımaktadır.

ESERLERİ

Ziya Paşayı ölmezler arasına sokan yönü, şüphesiz edebiyattaki dev eserleridir. *Terci-i Bend* ile *Terkib-i Bend* On-

dokuzuncu asırda bu yolda yazılmış şiirlerin şâheseridir. Terkib-i Bend'inde Bağdadlı Ruhi'nin tesirinde kaldığını söylemesine rağmen, gerek ifâde, gerekse mazmunlar bakımından yer yer Rûhiyi aştığı görülür.

Zafername ise hiciv edebiyatımızın hâlâ en kuvvetli eseri olmakta devam ediyor. Zafernâme Âli Paşa aleyhinde kaleme alınmış bir hiciv olduğu kadar, devrinin yarı cahil ricalini de hicveden ölmez bir eserdir.

Veraset mektupları'nda memleketi iyice tanıyan bir kimse olduğunu görmekle beraber, hodbince kaleme alındığını da sezmemek imkânsızdır.

"Rüya", hürriyet fikirlerini tekrarlayan küçük bir fantezidir. Divançesi her bakımdan eskinin en kuvvetli şekilde devamıdır.

Üç ciltlik "Harabad" ı, eskiye hayranlığının bir eseri sayılabilir. Bu bakımdan Namık Kemâl'in şiddetli hücumuna maruz kalmıştır.

Endülüs Tarihi ile Engizisyon Tarihi tercümesi de, kayda değer eserleri arasındadır.

Babasının, Farsçayı bile öğrenmesine mâni olmağa çalıştığı Ziya Paşa, bir gün gelecek şu beyti söyliyecekti:

İster isen anlamak cihanı
Öğrenmeli Avrupa lisanı.

Fakat bizde milliyetçilik felsefesi olmadığı için, Avrupa lisanı öğrenmek kendi kendimizi inkâra sebep oldu. Ziya Paşa bundan da kısa bir müddet sonra şöylece yakınmağa başladı :

İslâm imiş devlete pâbend-i terakkî
Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı
Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Frenge tebaiyyet yeni çıktı.

Eğer Ziya Paşa siyasetten uzak kalsaydı, Türk milliyetçiliğinin felsefesini meydana getirebilecek kadar kuvvetli ve kudretliydi. Ölümünün 87 nci yılında hâlâ milliyetçilik felsefemizin olmayışı, Ziya Paşa için daha derin acı duymamıza sebep oluyor. Ruhu şâd olsun.

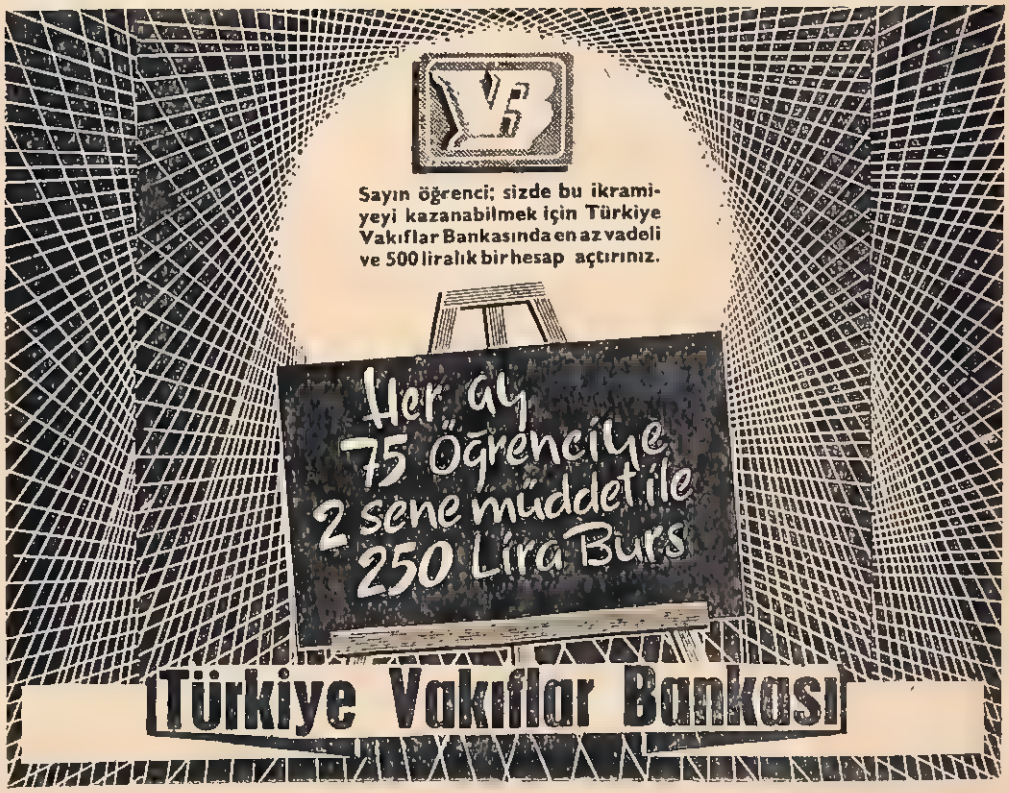

62. YILDÖNÜMÜNDE

ÇUŞİMA DENİZ SAVAŞI

(KAHRAMANLIK VE VATAN-SEVERLİK RUHUNUN MADDÎ KUDRETİ YOK ETMESİ)

Yazan : A. CEMALEDDİN SARAÇOĞLU

Rus amiral gemisi Kiniaz Suvorof işte böyle sulara gömülürken, mağrur ve zâlim Moskof Çarlığının gururu da, yiğit Japon milletinin yurt fedakârlığı ile bezenmiş mücadele azmi önünde Okyanusların bağrında lâyık olduğu yerini buluyordu...

Modern saff-ı harb zırhlılarından, zırhlı kruvazörlerinden kurulu iki düşman filosu arasındaki savaşa, bundan 62 yıl önce, 27 mayıs 1905 günü, Uzak Doğudaki Japon Denizi suları sahne oldu. Bu öldürücü çarpışmada kudretli bir Moskof armadası Japon atılganlığı, Japon Amirali Togo'nun üstün başarısı sayesinde tamamile yokedildi. Koca Çarlık Rusyası o sonsuz kudreti, ihtişamlı gururu ile düşmanı o devrin küçük Japonyası karşısında boyun eğmek zorunda kaldı idi.

Rus - Japon savaşı, 1904 yılı şubatının sekizinci akşamı, Koredeki Port Arthur limanına bir Japon torpido hücumu ile başladığı vakit bütün dünyanın heyecandan nefesi kesilmişti. Çünkü dev Rusya ile minnacık Japonyanın deniz ve kara kuvvetleri arasında korkunç bir nisbetsizlik vardı ve Çarlık Rusyasının yalnız Uzak Doğu sularındaki donanması bütün Japon deniz kuvvetlerine hemen hemen üstün denilebilecek bir kudrette idi.

Bütün Japon deniz kuvveti altı modern, iki eski zırhlı, sekiz zırhlı kruvazör, bir hayli hafif kruvazörden ibaretti. Buna karşı Rusların 19 saff-ı harb zırhlısı, 3 modern sahil muhafaza zırhlısı, 4 zırhlı topçekeri, 17 büyük kruvazörü, 16 hafif kruvazörü vardı. Torpido ve filotillaları bakımından da Ruslar üstündü.

Ne var ki, düşmanlarının bu sayı üstünlüğü karşısında Japonların denizcilik, iyi hazırlanma, yurt sevgisi, fedakârlık ve kahramanlık alanında düşmanlarına büyük üstünlükleri görülecekti. O kadar ki, Moskofların Uzak Doğu sularındaki 7 zırhlı, 4 zırhlı topçeker, 6 modern muhafazalı kruvazöründen kurulu deniz kuvvetini Japonlar ya batırdılar, ya tarafsız bir limana sığınmıya zorladılar, yahut da esir ettiler. Buna karşılık topu topu altı taneden ibaret saff-ı harb zırhlılarından ikisini torpile çarparak elden çıkarmış oldular. Moskofların Uzak Doğu deniz kuvveti yo-

kedilmişti ama Japon filosu da zırhlı gemi bakımından kuvvetinin üçte birini kaybetmişti.

BALTIK DONANMASI YOLA ÇIKIYOR

Rusya İmparatorluğu Japonlar karşısındaki sürekli deniz ve kara başarısızlıkları karşısında, son bir gayret olmak üzere muhasaradaki Port Arthur düşüp bu limandaki savaş gemileri de düşmanın eline geçmeden evvel ana vatan sularındaki Baltık donanmasını Uzak Doğuya göndermiye karar verdi.

Japonların durumu güçleşiyordu. Çünkü yola çıkarılacağı bildirilen Moskof Baltık Donanması 9 saff-ı harb zırhlısı (ki, bunlardan 4 tanesi yepyeni son sistem gemilerdi), 3 sahil muhafaza zırhlısı, 8 kruvazör, 10 destroyer ve bir sürü yardımcı teknelerden kurulmuştu. Halbuki Japonların elinde yalnız 4 zırhlı ile 8 zırhlı kruvazör ve bir miktar hafif kruvazör vardı. Ve görünüşe göre karşılarına çıkacak Moskof deniz kudreti ezici bir üstünlükte idi.

Japon baş amirali Togo, bu maddi üstünlüğe rağmen kendi gemilerindeki subay ve erlerin denizcilik kudretine, fedakârlığına ve atılganlığına güveniyor, ümidsizliğe düşmüyordu.

Deniz savaşlarında yalnız materyal, yani madde döğüşmez, personel, yani mürettebatdır ki, asıl işi görür ve başarıyı sağlar. Japon fedakârlığı işte bu mukayeyi gösterecek, karşılarına çıkacak bu üstün Moskof armadasını da yeneceklerdi.

Nitekim yendiler, hatta yok ettiler ve modern savaş gemilerinden kurulu bir deniz kuvveti hakkında, deniz tarihinin o zamana kadar kaydetmediği parlak başarıyı, ezici bir zaferi millî tarihlerine altın harflerle yazarak bu düşman kuvvetini tamamile yokettiler, perişan ettiler.

ÇUŞİMA DENİZ SAVAŞI

Rusların Baltık filosu amiral Rojenstvenski komutasında yola çıktı ve Afrikayı dolaşarak Uzak Doğu sularına yöneldi. Amiral Nebogatof komutasında daha eski zırhlılardan kurulu diğer bir kuvvet de Akdeniz ve Süveyş kanalı yolu ile Madagaskar sularında Moskof ana kuvvetine takıldı ve bu birleşik armada aylarca süren bir seferden ve on yedi bin deniz mili çiğnedikten sonra 27 mayıs 1905 günü Çuşima sularına varmış bulunuyordu.

Hava sisli, deniz bir hayli kaba dalgalı idi. Bordaları siyaha, bacaları açık sarıya boyanmış Moskof savaş gemileri fazla miktarda kömür yüklü oldukları için sulara bir hayli gömülmüş halde bata çıka, yalpa vura vura Japonlara görünmeden Vladivostok müstahkem limanına doğru yol alıyorlardı.

Filo yola çıktıktan sonra aylar geçmiş, bu arada Port Arthur limanı, içindeki yarı batık Rus savaş gemileri ile Japonların eline geçmiş olduğundan, Rus amiralı bir an evvel Vladivostok limanına kapağı atmak, bu suretle o limandaki zırhlı ve hafif kruvazörlerle birleşmek amacını güdüyordu.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse koca bir filo ile tek bir kaza geçirmeden bir dünya turu yaparak Baltık Denizinden Japon Denizine ulaşabilmek bir denizcilik ve gemicilik başarısı idi. Filo bu uzun yolculuğunda türlü maceralar geçirmiş, çeşitli zorlukları yenmeyi başarmıştı .

Ne varki Japon amirali Togo da gereken tedbirleri almış, düşmanı ne yapıp yaparak hedefine ulaşmaktan alıkoymıya karar vermişti. Japonya'nın geleceği için Moskof donanmasının yok edilmesi lâzımdı. Kara savaşlarında mucizeler göstermiş Japon kara birliklerine karşı Japon donanması da kendi payına düşen fedakârlığı göstermeli idi.

"VATANIMIZIN KADERİ ŞU TEK SAVAŞIN SONUNA BAĞLIDIR!"

Fazla tafsilâta girişmeden, iki filoyu teşkil eden savaş gemilerinin adlarını birer birer sayıp sizleri yormadan, 27 mayıs 1905 Çuşima deniz savaşının can alacak noktalarına girelim, savaşı yakından izliyelim :

27 mayıs günü hem Rus Çarının taç giyme gününe, hem de Japon İmparatoriçesinin doğum gününe rastladığı için her iki düşman donanmasında da şerefe kadeh kaldırmalarla kutlandı. Bir gece evvel Japon Başkomutanı amiral Togo, bir karakol yardımcı kruvazöründen düşman filosunun göründüğü haberini

almıştı. "Doğan Güneş" (1) ülkesinin kuvveti adına ne kadar gemi varsa hemen hepsi kumandası altında idi.

Amiral gemisi Mikasa'nın kumanda köprüsünde açıkta durmakta olan Togo'ya yanındaki kurmay subayları, yaveri, zırhlının komutanı, zırhlı kuleye gelip savaşı oradan idare etmesi hususunda ricada bulundular. Hatta Japon bahriyesindeki eski bir geleneğe uyarak ısrar dahi ettiler. Fakat amiral Togo :

"— Yakında 60 yaşıma basacağım, ben zamanımı yaşadım, fakat siz ki gençlersiniz, ihtiyatlı davranmak zorundasınız. Haydi blokhavz'a giriniz!" mukabelesinde bulundu. Son derece de soğukkanlı ve metin görünüyordu. İlâveye lûzum yok ki, etrafındaki subayların hiç biri de blokhavz'a girmediler, amirallerinin yanından ayrılmadılar.

Biraz sonra bir Rus donanması göründü ve Japon amiral gemisinin işaret sereninde renkli flâmalar dalgalanmağa başladı: Bu işaret şu manaya geliyordu : **"Vatanımızın kaderi şu tek savaşın sonuna bağlıdır. Herkes ödevini bütün gücü ile yerine getirsin..."**

Saat öğleden sonra biri elli beş dakika geçiyordu.

SAVAŞ BAŞLIYOR

Amiral Togo, elinde dürbünü, karşısındaki Rus filosunu dikkatle inceliyordu. Düşman iki kolona halinde seyrediyordu. Sağ kolonayı başta amiral gemisi "Kiniaz Suvorof" gelmek şartile, düşmanın en kudretli, en modern zırhlıları Üçüncü Aleksandr, Borodino, Orel birbirinin peşi sıra hat gemileri teşkil ediyordu. Sol kolonanın başında ise Aslablia zırhlısı bulunuyor ve bunu nisbeten eski Navarin, Sissoi Veliki, Birinci Nikola, Uşakof, Senievin, Apraksin hat gemileri takip ediyordu.

Yukarda da belirttiğim gibi Rus savaş gemilerinin gövdeleri siyaha, bacaları açık sarıya boyanmıştı ve dalgalı sular üzerinde pek belirli bir hedef olarak görünüyorlardı. Halbuki muntazam bir tek hat üzerinde, dört saff-ı harb zırhlısı başta, onları takip eden sekiz zırhlı kruvazörden kurulu Japon savaş gemileri kurşuni renge boyanmışlardı ve yer yer sisli hava içinde hayal meyal farkediliyorlardı.

Saat öğleden sonra, ikiyi iki dakika geçe iki filo arasındaki mesafe 13 bin metreye inmişti. Beş dakika sonra Rus amiralı : **"Başla ateş!"** emri vermiş, ilk salvolar Moskof gemilerinin taretlerinden açılmıştı.

Japonlar bu ateşe saat ikiyi on bir geçe cevap verdiler. Japon ateşi Rus amiral gemisi Suvorof üzerine teksif edilmişti. Ve ilk salvolarda korkunç tesirini göstermiye başlamıştı. Japon gülleleri, bir Japon icadı olan Simoza barutu ile doldurulmuştu. Yüksek feveranlı bu korkunç 30,5 cm. lik gülleler, Rus gemilerinin levhalarını kâğıt yırtar gibi parçalıyor, en hafif bir temasla, hatta suya temas edince patlıyorlar, boğucu bir gaz neşrediyorlardı.

GÖRGÜ ŞAHİDİNİN ANLATTIKLARI

Çuşima savaşına Rus amiral gemisinde katılmış bir deniz albayı ve ünlü bir denizcilik yazarı olan Moskof albayı Semenof, bu konuda yazmış olduğu "Rasplata" adlı eserinde der ki :

"Ağır çaplı 30,5 cm. lik Japon mermilerine portmanto lâkabını takmıştık. Ben şimdiye kadar bu kadar korkunç tesirli, harap edici ve yakıcı gülleler görmemiştim. Bunlar müthiş bir infilâkla patlıyor, tüyler ürpertici tahribata sebep oluyorlardı. Savaş esnasında tutuşmasın diye içleri su ile doldurulmuş filelerle içleri su ile dolu olmalarına rağmen alev alev yanıyorlardı. Direklerimiz yıkılmış, iki bacamız da devrilmişti. Üst güverte enkazla örtülmüştü. Buna rağmen ve bu korkunç ateş yağmuru altında gemimiz cesaretle döğüşüyor, herkes vazifesi başından ayrılmak istemiyordu."

Evvelâ şiddetli Japon ateşi altında Rus hatt-ı harbi karışmış, zaten muntazam bir hat teşkiline muvaffak olamıyan Rus amirali, bu ateş altında bunalmıştı. Şimdi hat, tıpkı bir şiddetli fırtınadan eğilen ağaç dalları gibi, Doğuya doğru sürülmüştü.

Saat 14,50 de Aslablia zırhlısı tutuşmuş, savaş hattından çıkmıştı. On da-

(1) **Japonya'ya "Doğan Güneş Ülkesi" de derler. Hatta savaş bayrakları beyaz üzerine kırmızı ışıklı güneşten ibarettir. A.C.S.**

ZAFERİN SAHİPLERİ **İşte, kendisinden DÖRT misli kuvvetli düşmanı Moskof donanmasını perişan eden ve denizcilik tarihine, zaferin, sadece maddî kudrette olmadığı hakikatinin unutulmaz isbatlarından birisini hediye eden 1904 - 1905 Japon - Moskof Savaşındaki Japon harp gemileri. Soldan sağa :** Mikasa, Takasago, Asama, Şikişima, Fuji, Asahi.

kika sonra amiral gemisi Suvorof da hattı terketmek zorunda kaldı. Şimdi Moskof savaş hattının başında "Üçüncü Aleksandr" zırhlısı bulunuyordu ve Vlâdivostok rotasına yönelmişti. Bu suretle Rus filosunu düşman boyunduruğundan kurtarmak istemişti. Fakat Japonlar bir manevra ile Rus gemilerinin bu manevrasını boşa çıkardılar ve saat 15,10 da Aslablia alevler içinde alabora olarak devrildi ve sulara gömüldü. Biraz sonra da "Üçüncü Aleksandr" hattın başındaki yerini arkasından gelen "Borodino" ya terketmek zorunda kaldı.

Zaten Borodino da alevler içinde idi. Rus hatt-ı harbi adamakıllı karışmış, amiral Rocenstvenski başından yaralanarak amiral gemisinden güçlükle bir destroyere nakledilmiş, bu arada evvelâ "Üçüncü Aleksandr", sonra "Popyeda" zırhlıları batmış, bunu amiral gemisi Suvorof takip etmişti. Bu üç zırhlı Orel ile Moskof armadasının en yeni, en kudretli gemileri idiler.

1905 mayısının 27 nci günü akşamı güneş batmak üzere iken Japon filosunu teşkil eden gemilerden tek tükü isabetler almakla beraber batan sadece iki - üç torpidobottan ibaret kalmış ve bir tek zırhlı kruvazöründen başka savaş hattından çıkan gemi görülmemişti. Zaten o kruvazör de, bir müddet yaralarını sarıp sarmaladıktan sonra yine savaş hattındaki yerini almıya muvaffak olmuş, Ruslara güle yağdırmakta devam etmişti.

Akşam olunca amiral Togo savaş sahasından çekilip, geceleyin yaralı Rus gemilerine torbito hücumu yapabilmeleri için sahayı destroyer filotillâlarına terketmiş, vatanına ihtişamlı ve parlak bir zafer kazandırmıştı.

SAVAŞIN BİLÂNÇOSU

Bu başarının ferdası günü 28 mayısta yine Japonlar hesabına başarılı geçti. Hatta bir gün evvelkinden daha parlak başarılı oldu. Çünkü o gün Rus donanmasından arta kalan "Orel" modern zırhlısı ile "Birinci Nikola", "Apraksin" ve "Senievin" zırhlıları Nebogatof'un komutasında sıvışmaya çabalarken, Japon.

ana filosu ile karşılaştılar ve Japonlara teslim oldular.

Öyle ki, Baltık Denizinden kalkıp on yedi bin deniz mili çiğneyerek Japon sularına ulaşmış azametli bir donanmadan tek bir gemi kurtulmamış, hepsi ya batmış, yahut Japonlara teslim olmak zorunda kalmıştı.

Japonlar savaşa girdikleri vakit ellerinde 6 yeni, 2 eski ile 8 zırhlı kruvazör bulunuyordu ki, bunlardan iki zırhlı savaş süresinde kaybedilmişti. Harb sonunda ise Japon donanmasına, ikisi sahil muhafızı olmak üzere sekiz Moskof zırhlısı ile bir zırhlı ve üç kruvazör katılmış bulunuyordu. Yani kahraman amiral Togo memleketine kendi komutası altındaki zırhlı gemilerden üstün bir düşman kuvvetini esir almış, bir o kadarını da batırmış bulunuyordu.

Rusların hezimeti kesin, Japonların zaferi pek parlaktı. Ruslar Çuşima savaşında 4.830 ölü ve 10.000 yaralı vermişler, buna mukabil Japonların telefatı 117 ölü ile 100 kadar yaralıdan ibaret kalmıştı. Gemi kayıpları ise 3 torbitobottan ibaretti. Fazla olarak Moskof başkomutanı ile amiral Nebogatof da esir edilmişlerdi.

JAPON EFENDİLİĞİ

Muzaffer amiral Togo, esir olduktan sonra bir Japon hastahanesinde başından ağır yaralı olarak yatan düşman başkumandanını hastahanede ziyaret edip teselli etmek civanmertliğinde bulundu. Zaten ikisi de gençliklerinde İngiltere'de eğitim görmüşler, birbirlerile tanışmışlardı.

Japon amiralı yatakta mağlup ve esir düşman amiralına **"Zafer de, yenilgi de bir savaşçı kumandan için kaderin bir cilvesinden başka birşey değildir, üzüntüye değmez, zira siz vazifenizi fazlasile yaptınız ve bu son savaşta denizcilerinizin gösterdikleri cesaret ve metanet, bilhassa tarafınızdan ağır bir surette yaralanıncaya kadar ibraz ettiğiniz kahramanca muvakemete hayran kaldığımı arzetmek isterim. İnşaallah pek yakında sıhhat ve afiyete kavuşursunuz."** dedi. Bu efendice teselli karşısında Rus amiralı, Japon amiralının elini bir müddet elleri arasında tuttuktan sonra yatağından ağır ağır doğruldu ve heyecandan titreyen bir sesle :

"— Beni zahmet edip ziyarete geldiğinizden dolayı size teşekkür ederim. Bana karşı gösterdiğiniz sempati Beni kuvvetlendirdi. Sizin gibi bir rakip tarafından yenilgiye uğramış olduğumdan dolayı utanç duymuyorum" cevabını verdi.

★ ★ ★

Rusya'ya döndüklerinde amiral Rocenstvenski müstebit ve nankör bir rejimin kurbanı olarak askerlikten kovuldu. Amiral Nebogatof ise bir harb divanınca evvelâ ölüme mahkûm edildi, sonra af olundu.

İşte yıl dönümünü kısaca hikâye ettiğimiz Çuşima Deniz Savaşı böyle bir savaş idi...

İLLER BANKASI

Sermayesi : 600.000.000.— TL.

İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Köylerin; Harita, İmar Plânları, Su, Elektrik, Turizm ve Yapı Tesisleri Proje ve yapımları için kurulduğu günden bugüne kadar İller Bankası faizler hariç

2.326.424.717 liralık yatırım yapmıştır

YURT KALKINMASINA KATILABİLMEK İÇİN SİZ DE MEVDUATINIZI İLLER BANKASINDA BİRİKTİREBİLİRSİNİZ

Tarih — 246. (Basın : 12269 — A 20417)

Bizim olan ve Bizim olmayan DOĞU'dan Hadiseler, Şahsiyetler

SEYYİD TAHA

Yazan : NAZMİ SEVGEN

Kimliklerini ancak şeyhlerinin anlatışı ile bulmıya mahkûm ettiğimiz DOĞU'lu iki vatandaşımız yüzyıllar öncesi ve bugünkü kıyafetlerile.

Eskiden Şemdinân denilen bugünkü Şemdinli'de *Şemdinân şeyhleri* adı ile eski bir aile otururdu. Bunlardan Seyyid Taha, Nakşibendi tarikatının büyük simalarından biri olarak tanınmakta idi. Seyyidlik kisvesine bürünen onbinlerce insan, yüzyıllar boyu, bu isim ve hüviyetle, Anadolu'nun cahil halk kitlelerini istismar etmiş, kendilerini Hazret-i Hüseyin'in, dolayısiyle Hazret-i Peygamber'in neslinden gelmiş olarak tanıtmışlardır. Halbuki ilmî ve tarihî bakımdan böyle bir şeyi kabule imkân yoktur. Buna rağmen *Seyyidler* kafilesinin içinde maalesef, vatana ihanetinden bahsedeceğimiz Seyyid Taha da bulunmaktadır.

Eski Şemdinân, senelerce bir fesat ocağı olarak yaşamıştır. Şemdinân şeyh leri, bilhassa Abdülhamit II zamanında tamamiyle bir derebeylik saltanatı sürmüşlerdir. Konaklarının oda kapıları boy aynalariyle kaplı, duvarlara kadar halılarla döşeli idi. Mutfakta pişen yemeklerden hergün birer siniyi kaymakamın, jandarma kumandanının, malmüdürünün evlerine göndermek âdet idi. Zavallı halkın boğazından, nafakasından kesilerek zorla toplanan paralarla bu debdebe ve ihtişam yıllarca idame edilmiştir. Seyyidler, şeyhler, kapı aynalarının, diğer mefruşatın Abdülhamid tarafından hediye ve ihsan edildiğini yaymak suretiyle halk indinde nüfuz ve hâkimiyetlerini kuvvetlendirmeyi de ihmal etmemişlerdir. 1943'de Şemdinli'yi görmeye gittiğim zaman, muhteşem konağın yerinde yeller esiyordu.

Bu aileden Übeydullah, sözde hem şeyh, hem de müfrit Kürt milliyetperveri idi. Bütün emeli, müstakil bir Kürt Hükümeti kurmak idi. Bunu, Türkiye toprakları içerisinde tahakkuk ettirmenin imkânsızlığını anlayınca 1879'da yanında oğulları Mehmet Sıddık, Abdülkadir ve topladığı bir kısım kuvvet olduğu halde İran'a geçmiş, oğlu Mehmet Sıddık'ın İran kuvvetleri karşısında eski Rumiye (Rizaiye) önünde mağlûp olması üzerine Şemdinli'ye dönmüşlerdir. Yeniden bir taarruza hazırlanırken, İran Hükümetinin Bab-ı Âliye mü-

racaatı neticesinde, üzerine kuvvet sevkedilerek şeyh Übeydullah ve küçük oğlu Abdülkadir'le beraber tutularak Mekke'ye sürülmüştür. Übeydullah orada ölmüş, şeyh Abdülkadir de meşrutiyetin ilânından sonra İstanbul'a gelmiştir. Şeyh Abdülkadir İstanbul'da kalarak âyân âzalığına kadar yükselmişse de ağabeysi Mehmet Sıddık'ın oğlu Seyyid Taha, siyaset ve melanet sahasında ortaya çıkmıştır.

SEYYİD TAHA KİMDİR ?

Seyyid Taha, 1878'de Şemdinli'de doğmuş, tahsilini oradaki medresede, sonra hususi surette yapmıştır. 1903'de babası ölünce yirmi dört yaşında idareyi ele almıştır. Fitreten zalim bir adam olan Seyyid Taha, halka çok ağır muamelede bulunduğundan İstanbul'a şikâyet edilmiş, Sultan Reşat zamanında İstanbul'a celbedilerek nezaret altında bulundurulurken Rusya'ya kaçmıştır. Ruslar'ın yardımıyla İran'a geçmiş, Rizaiye kazasının Deş nahiyesinin Razan köyüne yerleşmiştir. Şemdinli havalisinte talan yapmak üzere zaman zaman 200 - 300 silâhlı çapulcu göndermiş, talanlarda kısmen muvaffak olmuştur.

Büyük harpte kuzey İran'ın Ruslar tarafından işgalinde yakalanarak Bakû'ya sürülmüş, bir müddet sonra fırsatını bularak kaçıp Musul'a gelmiş, Vali Haydar Beye iltica etmiştir. Musul'un İngilizler tarafından alınmasından sonra İngiliz hizmetine girerek Ravandız kaymakamı olmuştur.

İstanbul'da kalıp âyân âzalığına kadar yükselen Seyyid Abdülkadir'in oğlu Abdullah (İstanbul'da tahsil etmiştir), 1926'da Şemdinli'de ecdad ocağında bulunmakta, fesat ve faaliyetine devam etmektedir. Seyyid Taha, bunun amcasıdır. İstanbuldaki eski âyân âzası Seyyid Abdülkadir, şeyh Sait isyanı ile alâkası sabit olduğundan Diyarbakır'a celb ve muhâkeme edilerek idam edilmiştir. O sırada Şemdinli'de oturan oğlu Seyyid Abdullah, babasının idam haberini almadan zamanın valisi tarafından vilâyet merkezi olan Çölemerik'e çağırılmış, o da derhal yola çıkmıştır. Fakat Yüksekova'ya geldiği zaman orada, yerli olduğu tahmin edilen bir memurdan (rivayete göre malmüdürü) babasının idam haberini alınca geri dönmüş, evvelâ Şemdinli'ye 8 Km. mesafedeki Savuta köyünde oturan amcasının oğlu Seyyid Fehim'e, ertesi günü de Katuna köyündeki diğer amcası oğlu Seyyid Muslih'e uğrayarak onlarla uzun boylu görüşmüş, bu görüşmeler neticesinde isyana karar vermiş ve hazırlığa başlamıştır. Bu cümleden olarak, ailenin en büyüğü olan Seyyid Taha'nın fikrini almak üzere Ravandız'a gitmiş, isyan fikri onun tarafından da tasvip edilmiştir. Seyyid Taha, 500 kişilik bir kuvvetle yardım edeceğini de söylemiştir.

O zaman hükümet kuvveti olarak Şemdilli'de bir tabur bulunmakta idi. Seyyidlerin bir harekete hazırlandıkları Şemdinli kaymakamı ile tabur kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı'ya ihbar edilmişse de onlar böyle bir teşebbüse ihtimal vermemişlerdir. Taburun bir bölüğü Katuna köyünde (Seyyid Taha'nın amca oğlu Seyyid Muslih'in köyü), diğeri Besusin köyü civarındaki Zinabar gediğinde, üçüncü bölük de Oramar nahiyesi merkezinde bulunmakta idi. Seyyid Abdullah hazırlığını tamamladıktan sonra harekete geçmiş, Seyyid Fehim kumandasındaki 500 kişi Şemdinli merkezindeki piyade bölüğü ile Jandarmalara, Seyyid Muslih idaresindeki 500 silâhlı Katuna'daki bölüğe, Benevik köylü Ahmet Bey 400 kişilik kuvvetle Zinabar gediğindeki bölüğe baskın yaparak bütün subayları, kaza jandarma kumandanı üsteğmen Dursun'u ve yüzlerce eri esir edip evvelâ Katuna köyüne, sonra Ravandız'a götürmüşlerdir. Orada erlerin silâhları, hatta arkalarından elbiseleri alınarak serbest bırakılmış, onbir subay Şemdinli'nin Şapatan ve Gerdi köylerine getirilerek feci bir şekilde şehit edilmişlerdir. Subaylardan Zinabar gediğindeki bölüğün kumandanı olan yüzbaşı, Benevikli Ahmet'in dostu olduğu için onun tarafından kaçırılmış ve kurtulmuştur. Tabur doktorunun eşi, Seyyid Muslih tarafından götürülmüş, sonra nikâh edilmiştir.

Hadise üzerine bölgeye iki alay sevkedilmişse de âsilerin elebaşıları Irak'a kaçmışlardır. Bunlardan Seyyid Muslih ve kardeşi Şemseddin Irak'ın Ravandız kazasının Sidekân nahiyesinin

Hakkâri vilâyet merkezi Çölemerik'in yukarı mahallesi ve Sümbül dağı.

Perete köyüne, Seyyid Abdullah aynı kazanın Patas köyüne, Benevikli Ahmet de aynı kazanın Sıdıka köyüne yerleşmişlerdir. İstanbul'da tahsil etmiş olan Benevikli Ahmet'in şimdi köyünde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir müddet evvel, İstanbul'da intişar etmekte olan bir dergideki beyânatında, kendisini Seyyid Taha'nın muarızı gibi göstermek istemesi dikkate şayan görülmüştür. Halbuki hakikat ve hadiseler kendisini hiç de böyle göstermemek tedir.

Seyyid Taha, Ravandız'da iken İngilizler'le münasebet kurmuş, İngilizler onun tesir ve delâletiyle Şemdinli havalisine hâkim olmak, yerli halkı elde etmek sevdasına düşmüşlerdir. Seyyid Taha, bir gün yanında bir İngiliz siyasî hâkimi olduğu halde Şemdinli'nin Benevik köyüne gelmiş, İngilizlerin verdikleri torbalar dolusu altınları Seyyid Emin, Benevik'li Ahmet ve saire gibi nüfuz sahibi kimselere dağıtmak suretiyle onları elde etmek istemiştir. İngilizler'in maksadı, bölgeye hâkim olan Seyyid, Şeyh, Molla, Ağa, Bey gibi kimseleri elde etmek suretiyle hulûl etmek, Musul'daki nüfuz ve hâkimiyet bölgelerine Hakkâri'yi de eklemekti.

HER VATAN HAİNİ İÇİN MUKADDER OLAN AKİBET...

Çadırındaki masanın üzerine İngiliz altınlarını yığmış olan Seyyid Taha, nezdine davet ettiği kimselere bunları dağıtıyor, Türk hükümeti hakkında atıp tutuyordu. Bu hâinâne propagandası çok devam edemedi. Şemdinli kaymakamlığına vaki ihbar üzerine, Van'dan sevkedilen müfrezenin Yüksekova'ya geldiğini haber alan Seyyid Taha, gece yarısı, kalan altınlarını toplayarak İran'a kaçmıştır.

İran'ın iç düzenini bozmakta olan Van'lı meşhur Smiko İsmail Ağa ile işbirliği yaptığı anlaşıldığından, hükümetçe Tahran'a celbedilerek orada oturmaya mecbur edilmiş, kendisine verilmekte olan 300 tümen aylık da kesilmiştir. Bir müddet sonra Smiko, onu takiben de Seyyid Taha İran'da öldürülmüştür. Her vatan haini için mukadder olan akibet de budur. Seyyid Taha'nın iki karısından biri Smiko'nun amcasının kızı, diğeri de İstanbullu bir hanım idi. Yedi oğlundan biri olan Mehmet Sıddık, evvelce Musul'da İngilizler'in mühim bir memuru idi. Arasıra Londraya gidip gelirdi. Son zamanlarda meşhur Barzan'lı Molla Mustafa ile işbirliği yapmak istemişse de muvaffak olamamıştır. İkinci oğlu Ahmet, İran'ın Bitaver nahiyesinin Ziva köyünde idi. Üçüncü oğlu Übeydullah'ın İran ordusunda subay olduğu söylenilmektedir. Diğer oğullarından ikisi Ravandız'da Mehmet Sıddık'ın himayesinde, ikisi de Ziva köyünde Seyyid Ahmet'in yanındadır.

486 ncı ölüm yıldönümünde
Günümüzdeki münakaşalarla

FATİH ve ÖLÜMÜ

Yazan : Prof. Dr. Bedi N. ŞEHSUVAROĞLU

Fatih Sultan Mehmet.
(Ölüm şeklini zamanımızda hâlâ münakaşa edenler var...)

Fatih'in doğum yeri olarak bütün kaynaklar Edirne'yi gösterirlerse de doğum yılı çeşitli kaynaklarda farklıdır. Bir kısmı 832 (1429), bir kısmı 7 Receb 833 (1 Nisan 1430) Cumartesi ve diğer bir kısmı da 26 Receb 835 (29 Mart 1432) Cumartesi olarak almaktadırlar ki, bizce 1430 tarihi üzerinde duran Neşrî, Hoca Saadettin, İbn Kemâl, Kâtip Çelebi, Bihiştî gibi kaynaklara güvenilebilir. O halde Fatih 1 Nisan 1430 Cumartesi gününü Pazar'a bağlayan gece sabaha karşı doğmuştur.

Fatih Sultan Mehmed ilk olarak babasının tahttan vaz geçmesi üzerine 847 (1443) de Varna Harbi'nden önce padişah olmuşsa da, Haçlı tehlikesi belirince Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın telkinlerile babasını yeniden tahta davet etmiştir. Murad II, 1444 Varna Zaferi'nden sonra yeniden tahttan çekilince oğlu bir kerre daha culûs etmiş ise de, 849 (1445) de bir Yeniçeri isyanını vesile eden Halil Paşa, Fatih'i ikinci defa hal'ederek Murad II yi yeniden tahta davet etmiştir.

Fatih Sultan Mehmed son olarak babasının ölümü üzerine 16 Muharrem 855 (18 Şubat 1451) Perşembe günü Edirne'de tahta çıkmıştır.

4 Rebiülevvel 886 (3 Mayıs 1481) Perşembe günü ikindiden sonra ölmüştür. Buna göre 50 sene 32 gün yaşamıştır. Saltanat süresi de toplam olarak 32 yıl kadardır .

OSMANLI KAYNAKLARINA GÖRE ÖLÜM SEBEBİ

Ölüm sebebine gelince, ya padişahların hususiyetlerine girmek endişesi veyahutta tarihçilerimizin kültür noksanı sebebile Osmanlı kaynaklarında umumiyetle bu gibi konulara pek değinilmez.

Tarihî kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre gençliğinde şişmanca olan Fatih Sultan Mehmed, gittikçe şişmanlamıştır. Üstelik ailevî ve irsî bir hastalık olan Nikris (Damla-Goutte) hastalığı (1) da belirince 45 yaşından sonra ata binemez olmuş, hatta zaman zaman meselâ 1464, 1475 senelerinde sefere dahi çıkamamıştır. Ancak son senelerde bu rahatsızlıklara ileri derecede bir zayıflık da eklenmiştir. Filhakika ölümünde kesilerek arkasından çıkarılan kaftan bunun açık bir delilidir. Buna rağmen 886 (1481) baharında büyük bir sefer hazırlığı görülmüş, 300.000 kişilik muh-

(1) Nikris bir mafsal hastalığıdır. Yarı yanmış albüminli maddelerin buralarda toplanmasından mütevellittir. Hareket müşkülâtı ve ıstırap, ağrı verir.

teşem bir ordu o muazzam toplarile Üsküdar Sahrasında toplanmıştır. 27 Safer (27 Nisan) Cuma günü de Fatih ordusunun başındadır.

Bu kadar muazzam hazırlık gördüğüne ve ordunun başına bizzat geçip belki Mısır'a, belki de Rodos'a sefere niyet ettiğine göre, Fatih o sıralarda sıhhati hakkında yakınî bir endişe beslememektedir. Buna rağmen kendisinin Üsküdar'a geçer geçmez hastalandığını, sancılanarak bir kaç gün istirahat etmek zorunda kaldığını biliyoruz. Belki de bunda Boğazı geçerken sert bir denize rastlaması ve bunun sebep olduğu bir vagotoni âmil olabilir. Filhakika Hayrullah Efendi tarihinde diyor ki :

"Padişah'ın hazinesini taşıyan gemi battı ve sultanın kendisine mahsus harp silâhları ziyaa uğradı."

Birkaç günlük bir tedavi sonunda iyileştiğini zanneden Fatih, orduya hareket emri vermiş ve kendisi de araba - tahtırevan ile yola çıkmıştır. Fakat iki gün sonra Tekfur veya Sultan Çayırı da denen *Hünkâr Çayırı*'nda, yani Gebze yakınlarına geldiği zaman yeniden ağırlaşmış, sancısı artmış, yapılan konsültasyon sonunda ayağından kan alınmış, bir ilâç verilmiş, 4 Rebiülevvel 886 (3 Mayıs 1481) Perşembe günü öğleden sonra kendisini kaybetmiş ve ikindiden sonra da vefat etmiştir.

İbn Kemâl Fatih'in ölümünden bahsederken diyor ki ;

"Nikris ki marazı mevrustu, merkuma müstevlî olmuştu... Meğer ki, safrayı tiz mizâç ateşin demle imtizaç edip... ahlât (2) içine akmıştı ol muvafık sûret ve münafık sûret hekim (3)... ki ilâcında hâzik tabibtir. Sui mizacı müstahkem arasına balgam bırakmıştı....

Önünde balgam uyup, tîz tabı' safraya
Olup havâsına tabi, anınla baş koşmuş..
Sonunda hidded-i safraya doymayıp balgam,
Elinden al beni deyû ayağına düştü.."

Âşık Paşazade de tarihinde İbn Kemâl'e yakın bir ifade kullanmakta ve şöyle demektedir ;

"Vefatına sebeb ayağında zahmet var-

---

(2) İnsanlar tarihin tâ karanlıklarında dahi madde yapısı, ilk unsur üzerinde kafa yormuşlardı. Değişik medeniyetlerde değişik maddeler ilk madde olarak kabul edilmişlerdir ki, bunun en yaygını sudur. Bugünkü kâinat anlayışımız, Rönesans Devri'nin büyük başlarından Copernic (1473 - 1543) ün hediyesidir. Ondan önceki kâinat anlayışı ise İskenderiyeli Astronomi ve Coğrafya âlimi Batlamyus'un eseridir.

Batlamyus sistemine göre dünyamız kâinatın ortasında hareketsiz durmakta ve onu sıra ile yedi seyyare Merih, Zuhâl, Müşteri ilâh ve en nihayet Ay kuşatmaktadır. Bu sebeple ârzımıza "Ay altı âlemi" de denirdi. İşte eski Yunanlılara göre Ay ile Dünya arasında gene sıra ile ateş, hava, su, toprak bulunurdu ki, kâinatı, yani Makrokozmosu teşkil eden 4 unsura anasır-ı erbaa denirdi. Bunlara karşılık Mikrokozmosda, yani insanda da yenilen ve içilen şeyler 4 hılt - sıvı halinde toplanırdı ki, bu sıvılar da kan, balgam, sevda - kasasafra - melankoli ve sarı safra - koler'dir.

İşte eski Yunan'ın büyük hekimi ve modern tıbbın babası Hipokrat (M.Ö.V. yüzyıl) kurduğu unsurların muvazenesi veya bünye nazariyesine göre sağlık bu sıvıların dengesine, hastalık da bu dengenin, yani nisbetlerin bozulmasına bağlıdır. Hatta eskilerin kabul ettikleri demevî, safravî, melankolik gibi tipler de bu nazariyeden doğmaktadır.

İbn Kemâl'in yukarıdaki satırlarından anlaşıldığına göre hekimler Fatih'te kana fazla safra karışmasından ileri gelen bir hastalık bulmuşlar.

(3) Hekimbaşa Yakup Paşa (1425 - 1430? - 1481) :

II. Murad Bey zamanından itibaren hassa - saray hekimleri arasında yer almış bir Musevî hekimdir. İtalya'da Gaeta'da doğmuştur. Asıl adı Jacopo veya Jacomo'dur.

XV. yüzyıl ortalarına doğru Papa V. Nicola İtalya'da yaşayan Musevî ve Arapları aforoz edip meslekî imtiyazlarını kaldırınca, bir çokları gibi o da Osmanlılara sığınmıştır.

Tatlı dil, zekâsı ve nabızgirliği ile daha sehzadeliğinden itibaren Fatih Sultan Mehmed'e intisap etmiştir. Bu sebeple Fatih'in saltanatının başlarında Defterdar - Maliye Nazırı - olarak divana girmiş ve sonra Müslümanlığı kabul etmesi üzerine Paşalık rütbesi almış, hatta vezarete kadar yükselmiştir. İsmi Fatih devri ulemâ defterinde kayıtlı 7 hekimden biridir. Hekimbaşılık yapmıştır. Her ne kadar bu sıfatla Fatih'e ölüm döşeğinde hizmet etmiş ise de ismi bazı dedikodulara karışmıştır ve aşırlar sonra Prof. F. Babinger'in yaptığı yayınlar Yakup Paşa'nın kendisini koğan Venedikliler hesabına bir kaç kerre velinimetinin canına kast etmek istediğini gösterir. Tuhaf tesadüf Fatih'in ölümü, onun da ölümüne yol açmış, ilâhî adalet tecelli etmiştir.

dı. Tabipler ilâcından âciz oldular. Ahar cem' olup ittifak ettiler. Ayağından kan aldılar. Zahmeti ziyade oldu. Şarabı fâriğ (uyutucu veya kusturucu şerbet) verdiler. Allah rahmetine vardı.

Tabipler şerbeti kim verdi hâna
O hân içti şarâbı kana kana
Ciğerin doğradı şerbet ol hânın
Hemin-dem zârı itti yâna, yâna
Didi niçün bana kıydı tabipler
Boyadılar ciğeri cânı kana
İsabet itmedi tabip şârabı
Tımarları kamu vardı ziyana
Tabipler hana çok taksirlik itti
Budur doğru kavl, düşme gümana."

ZEHİRLENME SÖYLENTİLERİ

Prof. Tekindağ'ın da belirttiği üzere St. Michel Baudier de, XVII. asır başlarında yazdığı eserinde :

"Fatih'in 4 gün süren bir sancıdan sonra öldüğünü ve bunun bir zehirlenmeden ileri gelebileceğini" kaydetmektedir.

Fatih'in asırlar süren bu zehirlenme söylentilerini 1951 ve 1953 de yaptığı iki yayınla Prof. F. Babinger de, Venedik arşivleri gibi sağlam kaynaklara dayanarak, günümüzde isbata çalışmaktadır. Filhakika Prof. F. Babinger Fatih'in ölümüne değinirken şöyle demektedir :

"Esasen Goutte'dan muzdarip bulunan Fatih, muhtemelen bir Mısır seferi için Üsküdar'a geçtikten sonra 1 Mayıs Salı günü sancılanmıştır. Bil'ahere araba tahtırevan ile 3 Mayısda Hünkâr Çayırı'na kadar gelmiş fakat burada hastalığı büsbütün artmıştır. Tabib-i Sultanî hekim Lârî tarafından tedavisi cihetine gidilmişse de, bir faide olmamıştır. Bunun üzerine hemen Fatih'in mutemet adamı olan Tabib-i Sultanî Yakup Paşa (Yakup Usta - Maestro Jacope) çağırılmış, fakat evvelce verilen ilâcın fena tesir ettiğini söyliyerek hiç bir müdahalede bulunmamıştır. Sadrazam Karamanî Mehmed Paşa derhal bütün Hassa Hekimleri'ni çağırtmış ve yapılan konsultasyonda padişahın ayağından kan alınması kararlaştırılmıştır. Bunun da bir fayda vermemesi üzerine gene Yakup Paşa'nın tavsiyesile Şarâb-ı fâriğ, yani belki kusturucu, belki de uyuşturucu bir şerbet içirilmiştir. Buna rağmen Fatih aynı gün ikindi vaktini biraz geçerek vefat etmiştir."

Bazı kaynaklara göre bu son verilen ilâç Tiryakı Farûkî'dir ki, bu terkip bir antidoter, yani zehirlenmelere karşı kullanılan bir ilâç olduğuna göre kullanılması bir mana taşır.

VENEDİKLİLERİN FATİH'İ ÖLDÜRME TEŞEBBÜSLERİ

Gene Prof. Babinger'in belirttiği üzere Venedik hükümeti 1456'dan itibaren Fatih'i öldürtmeği tasarlamış ise de, çok kerre bu teklifler hariçten gelmiştir. Bir tanesi Fatih'in tâ şehzadeliğinden beri müsâhibi ve hususî hekimi olan Yahudi dönmesi Yakup Paşa'dan gelmiştir. Bu sebeple Venedikliler bu teklifi ciddiyetle ele almışlardır. Ancak bu teklifin bir teşebbüs haline gelip gelmediği bu yayınlara rağmen el'an meçhuldür.

Mamafih bunun hakikat olmadığı, lâkin bu yoldaki ümitlerin de kesin olarak sönmediği Venediklilerin Yakup Paşa'yı daima gözetmeleri ve her fırsatta, hediyeler vermelerile anlaşılabilir. Buna benzer bir teşebbüs de Pieve'li Salomon isimli bir bankerin, Hıristiyanlığa hizmet gayesile, kiraladığı Valco veya Vlaco isimli bir Yahudi hekimi Fatih'in sarayına göndermesi, hatta Yakup Paşa ile temasa geçirmesidir.

1475 yılında Fatih'in oldukça muzdarip bulunduğu bir zamanda gelen bu hekim, tedavileri ile padişahın takdirlerini kazanmış, ihsanlarına nail olmuş, hatta saray hekimliği için angaje edilmek istenmiştir. Bu hekim gibi bu teşebbüsün de akıbeti meçhuldür. Yalnız bu şahsın yaptığı Fatih'i 28 ayda öldürme teklifinin 9 - 7 - 1477 de Venedik'de *Onlar Meclisi*'nce görüşüldüğü ve olumlu karşılandığı malûmdur.

1477 yılında Paul isimli bir Arnavut berberinin bu yoldaki teklifi de gene Venedik senatosunca kabul edilmişse de, meclisin 14. VII. 1478 tarihli kararından bu şahsın yakalanarak kazığa çekildiğini, hatta bu sebeple çocuklarına ufak bir ödenek bağlandığını öğreniyoruz.

PEŞİN HÜKÜMLER

Görülüyor ki bütün bu kaynaklarda zehirleme teşebbüsleri kaydedilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in türbesinin dıştan görünüşü.

Teşebbüsün tahakkukuna ait bir kayıt yoktur. Buna rağmen Prof. Babinger zehirlemeye inanmış görünmektedir. Ancak müteşebbisin meçhul kaldığını ifade eden yazar, bu işin Cem'in culûsu tehlikesini bertaraf etmek gayesile Beyazıd II. tarafından tertiplenebileceğini de söylemektedir.

Lâkin Prof. Babinger'in ön hükümlerine bağlılığı da bir vakıadır. 1953 senelerinde kendisile İstanbul Üniversitesi'nde Ord. Prof. Dr. A. S. Ünver'in odasında görüştüğümüz sırada, ilim adamı hüviyetine aslâ yakıştıramadığımız o meşhur "Fatih ve zamanı" eserinden bahsederken söz II. Murad'a gelmiş ve Prof. Babinger Fatih'in babasının suda'dan vefat ettiğini söylemişti. Suda'nın baş ağrısı demek olduğunu, yani herhangi bir hastalığın bir arazı olabileceğini, ölüm sebebi olamıyacağını, bir hekim olarak ısrarla anlatmağa çalıştımsa da kendisine aslâ kabul ettirememiştim.

Kaldı ki hekimbaşıların, saray hekimlerinin ve saray eczanesinin çalışmasını göz önünde tutarsak herhangi bir hekimin padişahı zehirlemesinin hiç de kolay olamıyacağı anlaşılır. Çünkü hekimbaşılar dahi çalışırken yanlarında bir veya bir kaç saray hekimi bulunurdu. Herhangi bir saray hekimi ise hünkâra sunacağı ilâcı hekimbaşına sormadan veremezdi. Kaldı ki, saraydaki ana eczane Enderûn'da Baş Lala (4) Kulesi'ndeki Hekimbaşı odasında ve ilâç dolapları da Baş Lala ile hekimbaşının müşterek mühürleri altında idi. Yani hekimbaşıların da üstünde bir kontrol vardı.

Değil padişah, her hangi bir saray mensubu için hazırlanacak ilâçlar dahi Baş Lala'nın maiyetindeki Enderûn Kullukçusu ve Zülüflü Baltacı'nın nezareti altında çekmecelerden alınırdı ve bu nezaret ilâcın yapılması bitinceye kadar devam ederdi. Hatta içine ilâç konacak kablar dahi kontrol edilirdi. Nihayet hazırlanan ilâç kaba konduktan sonra ağzı kapanır ve gene hekimbaşı ve Baş Lala tarafından mühürlenirdi.

Her hangi bir vak'ada aniden ve hekim tavsiyesine ihtiyaç görülmeden kullanılacak ilâçlar için ise, sarayda kiler koğuşunda nöbetçi başı emrinde ayrıca bir ilâç dolabı daha vardı.

SÖYLENTİLERİN ALEVLENMESİ

Bu zehirlenme söylentilerinin yeniden canlanması üzerine bir ara Fatih'in mezarının açılarak tıbbî incelemeler yapılması istenmişti. Ancak *"Gayri men-*

(4) Baş Lala sayıları 40'ı bulan hasodalılardan, yani padişahın özel hizmetkârlarından hükümdarca en fazla itimada lâyık görülene verilen ünvandı.

kul eski eserleri ve anıdları koruma derneği" nin bir kararı ile bu teşebbüs önlenmişti. Esasen bu istek yerine getirilse bile, görüşümüze göre, bir netice alınamazdı. Zira 500 sene sonra Fatih'in cesedinin mide kısmına rastlayan toprakta zehir aramak, iğne ile kuyu kazmak kadar bile verimli olamazdı.

Zira 3 mayıs'da vefat ederek 22 mayıs'da gömülen Fatih'in cesedinin, buzhaneler ve diğer koruma imkânları bulunmadığı o çağlarda basit bir şekilde tahnit edildiği, yani cesedin kokmasının önlenmesi için gerekli tedbirler alındığı muhakkaktır. Mamafih bu hususda da tarihlerimizde hiç bir kayda rastlanmamıştır.

Ancak bu gibi tedbirler klâsik bir mumyalama ameliyesi olamıyacağına göre cesedin asırlarca bütünlüğünü muhafaza etmesi imkânsızdır.

Malumdur ki Osmanlı Türklerinde eski Mısır misali, bir rivayete göre Selçuklularda hatta Ak ve Kara Koyunlularda âdet olduğu gibi hükümdarları tahnit ederek gömme geleneği yoktur. Sadece bazı mecburiyetler sebebile Osman I, Murad I, Yıldırım, Yavuz ve Kanunî'nin cesetleri de tıpkı Fatih'inki gibi basit bir şekilde tahnit edilmiştir.

Şahsî görüşlerimize gelince, ressam Gentile Bellini tarafından yapılan ve 25 kasım 1479 da biten Fatih'in o meşhur tablosunu Londra'da iken bizzat inceledim. Yüzünün solgunluğu, kendisinin her ne kadar bir karaciğer hastalığına müptelâ olduğu hissini veriyorsa da, tablonun bil'ahere tamir görmüş olduğuna dair söylentiler bulunduğundan sırf bu bilgilere dayanarak bir karara varmak yanlıştır.

Ancak şurası da bir hakikattir ki evvelce de belirttiğimiz gibi gençliğinde esasen şişmanca olan Fatih Sultan Mehmed, 40 yaşlarından sonra gittikçe şişmanlamıştır. Fakat ölümünden bir sene önce sür'atle zayıflamağa başlamıştır. Vefatından sonra sırtından kesilerek çıkarılan ve Topkapı Sarayı'nda Çinili Köşkteki Fatih müzesinde bulunan elbisesinin küçüklüğü de buna delildir. Ayrıca dişleri de hemen hemen çürümüştü. Ömrünün son senelerinde 882 (1477) den sonra çıkardığı kanunda *(Kanunname-i Âl-i Osman)* da :

"Cenâb-ı şerifim kimesne ile taam yemek kanunum değildir. Meğer ehl-i iyâlden ola. Ecdad-ı izamım vüzerasile yirler imiş. Ben ref'etmişimdir." Yani, "ecdadım vezirlerile yemek yerleşmiş, ben bu usulü kaldırdım. Aile fertleri hariç kimse ile yemek yemiyeceğim" diye bir kayıt koymağa ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple biz kendisinin nikris kadar şeker hastalığına da tevarüs ettiğini ve fazla yiyip içmesini etrafından saklamak için ayrı yemek ihtiyacını duyduğunu zannediyoruz. Binnetice sefer hazırlığı ve yorgunlukları neticesi gittikçe artan bir asidoz ve koma içinde vefat etmiştir.

NE OLABİLİRDİ ?

Vefatından bir kaç gün önce başlıyan sancılara gelince, eğer damla hastalığından mütevellit etraf ve mafsal ağrılarından değilse, bu gibi sancılar, bilhassa karın ağrıları diyabetli hastalarda sık sık olur. Bu gibi ağrılar çok kerre mazenteryel sinir sistemi bozukluklarına bağlı nöropatik bir spazm veya kabızdan mütevellit gaz ağrıları olabilir ki, bunlara o çağlarda dahi çare bulunabilir. Ancak bu gibi hastalarda aynı zamanda safra yollarında bozukluk ve taş olabileceğinden günlerce süren şiddetli ağrılar yapabilir ki, son müsekkin ilâcı buna atfedebiliriz.

Esasen bu seferin daha başlarında bir takım uğursuzluklar görülmüştü. Hayrullah Efendi tarihinde diyor ki :

"... bir takım hadiseler oldu ki halk bunları hayra yormadı. Ordu alay ile yola çıkmışken Fatih'e mahsus ak sancağın direği kırıldı, sonra padişahın hazinesini taşıyan gemi battı ve Sultan'ın kendisine mahsus harp silâhları ziyan oldu. Bir ara barut sandıkları ateş alıp ordu içinde azîm sakatlık oldu. İşte bu hadiselerden dolayı halk :

"— Bu seferin sonunda hayır olmaz. Meğer ki Mevlâ hayırlar kerem eyleye, derlerdi."

ÖLÜMÜ NASIL DUYULDU

Sadrazam Karamanî Mehmet Paşa, vezirlerin ve kadıaskerlerin tavsiyesine uyarak, dedesinin ve babasının ölümlerinde olduğu gibi Fatih'in ölüm haberini de askerden gizlemek istedi. Etrafa :

"Vucûtlerine ârız olan inhirafı savmak için istihmama (hamam yapmağa) lüzum hasıl olmuş, bir kaç gün sarayda arâmdan (kaldıktan) sonra gelecekler." diye yaydı.

Cenaze araba ile iki günde Üsküdar'a getirildi. Oradan da İstanbul'a geçirildi. Ancak Vezir-i Âzam cenazeyi bir kaç has bende ile saraya naklettirip kendisi ordunun başında kalmamış, hatta bütün erkân ve ümerâ da ordugâhı terketmişlerdi.

Üstelik su yollarının tamiri dolayısile Saray-i Âmire (Topkapı Sarayı) ndaki acemi oğlanlar da Anadolu yakasına gönderilince, dedikodu kısa zamanda orduya ulaştı. Hele Üsküdar'dan İstanbul tarafına geçiş men'edilip karşı yakadaki kayık ve gemiler de Rumeli yakasına aldırılınca, asker arasındaki şüphe daha da kuvvetlendi. Zorbalar ümerânın kendilerinden korktuklarına zahip oldular. İshak Paşa gibi sedaret hırsında olanlar da, onları teşvik ettiler.

Nihayet Kartal'da ele geçirebildikleri mahdud teknelerle İstanbul'a gelen Yeniçeriler, bir taraftan Yahudi, Hıristiyan mahalleleri, derken bütün başkenti yağma ettiler; bir taraftan da ölüm haberini kendilerinden saklıyanları aradılar. Bu arada Karamanî Mehmed Paşa ve hekim Yakup Paşa canlarından oldular. İshak Paşa Sadrazam oldu ve babasına vekâleten Bayazid'in oğlu Şehzade Korkud'u tahta geçirdi. Esasen daha ölüm günü Karamanî Mehmed Paşa, Keklik Mustafa Bey'le Amasya'daki Şehzade Beyazıd'a durumu haber vermişti. Haberci 12 Rebülevvel'de Amasya'ya vardı. Hemen ertesi günü yola çıkan Bayazıd, ayın 12 sinde İstanbul'a geldi. Ertesi günü büyük bir merasimle oğlundan tahtı devralarak padişah oldu.

CENAZE TÖRENİ

23 Rebiülevvel 886 (22 mayıs 1481) salı günü yapılan büyük bir cenaze töreni ile Fatih defnedildi. Önde Şeyh Ebul Vefa'yı takip eden binlerce derviş, ortada bütün erkân ve ümerâ, arkada asker ve halkdan ibaret büyük bir kalabalık Fatih Cemii'ne kadar cenazeyi takip etti. Hatta Fatih'in Doğancılarının ve Şikâr-ı Hümayûn Ağalarının geçiti saatlerce sürdü.

Başta mâtem elbiseleri giymiş Beyazıd II. olmak üzere bütün ümerâ ve vüzerâ tabutu taşıdılar. Sultan Fatih Mehmed İstanbul'a defnedilen ilk paşidahtır ve ismi ile anılan camiin yanında yatmaktadır. Her ne kadar Fatih Camii III. Mustafa (1757 - 1774) zamanında 1766 yılında küçük kıyamet denen şiddetli bir zelzelede hemen hemen tamamen yıkılmış ise de, Sultan Mustafa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Türbe ahşap olduğu için bu zelzelede fazla bir zarar görmemiş, bu sebeple ancak ahşap kısımlarile iç süslemeleri yenilenmişti. Fakat o da 1782 Cibalî yangınında yanmış ve 1785 de Sultan Abdülhamid I. tarafından esaslı bir şekilde tamir ettirilmiştir. Türbe Fethin 500. yıldönümü sebebile, 1953 de yeniden tamir görmüştür.

Fatih Sultan Mehmed Osmanlı hükümdarları arasında türbesinde yalnız yatan tek padişahtır. Eşi ve Beyazıd II. nin annesi Gülbahar Hatun yandaki türbede yatmaktadır. Diğer eşi Sitti Sultan ise Edirne'de gömülüdür.

Allah hepsini rahmetlerinden mahrum etmesin. Ruhları şâd, türbeleri nurlu ve asûde olsun...

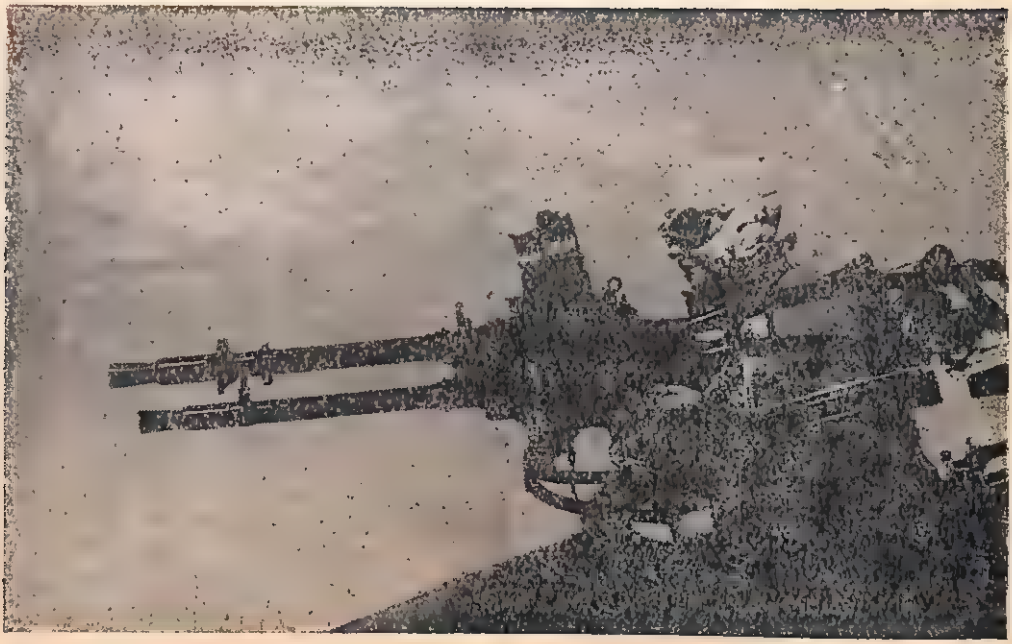

TÜRK KANADI **Atatürk, bir "hava devri" nin başlamakta olduğunu, 1934 Meclisi açış nutkunda vatanının ve dünyanın önüne koymuş, o tarihte yedi yaşında olan "Tayyare Cemiyeti" ne** TÜRK HAVA KURUMU **adını vererek, havacılığı halkın hayatına intikal ettirme vazifesini verdi: Bilhassa gençliğin benimsemesine!..**

Atatürk'ün, Türk ferdinin her sahada en güzel neticeleri alacağına gönülden inancı vardı. 1934 de verdiği işaret, bir yıl sonra neticelenmiş, TÜRK KUŞU **kurulmuştu. 3 Mayıs 1935 de kurulan Türk Kuşu için Mustafa Kemal şöyle demişti :**

"— Hayatı, hele millî hayatı seven, onu korumak istiyen yurdunun topraklarına, denizlerine olduğu gibi havasına da olan alâkasını hergün biraz daha çoğaltmalıdır."

Yukarıki klişede, dünyada, Ordu saflarında askerî havacı olarak ilk defa vazifelenmiş bir Türk kızını, Türk Kuşu'nun baş öğretmeni olan Sabiha Gökçen'i görüyoruz. Atatürk'ün mânevî kızı olan Gökçen, bu şerefli unvanını, senelerce muhafaza etti...

32. yıldönümünde

Türk Kuşu

Yazan : FERİDUN DİRİMTEKİN
(Türk Kuşu eski Genel Başkanı)

Sivil tayyareciliğin kurulması için **"Tayyare Cemiyeti"** bir **"Türk Kuşu"** teşkilâtı kurmayı düşünmüş ve bu maksatla **"Türk Kuşu"** nizamnamesi hazırlanmıştı. Bu nizamnameye göre ilk hedef, motorsuz tayyarelerle uçuş merkezleri ve paraşütle atlama yerleri vücude getirmek ve bu suretle gençleri tayyareciliğe hazırlamaktı. Bu maksatla o zaman motorsuz tayyare uçuşlarında çok ileri bir vaziyette bulunan Rusya'ya müracaat edilmiş, mütehassıslarla bu uçuşlarda kullanılacak muhtelif tipte tayyare ve paraşüt istenmişti.

Bu talep uzun zaman cevapsız kalmış, nihayet 1935 senesi nisan ayında iki mütehassıs ile malzemelerin yola çıkarılmış olduğu bildirilmişti.

Mütehassıslar geldikten sonra bir taraftan böyle uçuşlar için müsait saha aranırken, diğer taraftan sandıklar içinde gelen tayyarelerin kurulmasına çalışılıyor ve aynı zamanda bu kurslara iştirak edecek öğrencilerin kaydı yapılıyordu.

İlk tecrübelerden sonra bu kursların bir törenle işe başlamasına karar verilmiş ve Atatürk'ün de bu törende bulunmak arzusunu bildirmesi, bu teşebbüse ayrı bir kıymet kazandırmıştı.

SİVİL HAVACILIKTA ÖNEMLİ BİR ADIM

Kursların açılış töreni 3 mayıs 1935 de yapılmıştı. O gün Rus mütehassıslarının getirmiş oldukları okul tayyareleri, yüksek uçuş tayyareleri ve bunları çekecek, yükselmelerini temin edecek motorlu tayyareler, merasiminin yapılacağı sahada hazır vaziyette idi.

Merasim, öğleden sonra Tayyare Cemiyeti Reisi Rize Mebusu Fuat Bulca'nın bir konuşması ile başladı. Bunu, Atatürk'ün havacılığın ehemmiyetini bildiren konuşması takip etti. Bu konuşmasında Atatürk, ilk defa **"Türk Hava Kurumu"** adını kullanarak **"Tayyare Cemiyeti"** nin ismini de değiştiriyordu.

Bu konuşmalardan sonra hazır bulunanların önünde evvelâ basit yelken uçuş tayyarelerile gösteriler yapıldı. Daha sonra Rus mütehassısları yelken uçuşu tayyareleri ile gösteriler yapmak üzere bunları motorlu tayyarelerle çekerek yükselttiler ve sonra da yalnız bıraktılar. Bu tayyareler uzun müddet havada kalarak akrabotik gösteriler yaptıktan sonra yere indi. Bunu motorlu bir tayyare ile yükselen bir Rus mütehassısı ile bir Türk gencinin paraşütle atlaması takip etti ve merasim sona erdi.

Türk gençlerinin tayyareciliğe hazırlanması için girişilen bu teşebbüs büyük alâka görmüştü. Hatta Atatürk'ün iki manevi evlâdını bu kurslara iştirak ettirmesi, bu harekete ayrı bir önem kazandırmıştı. Bunlardan Bayan Sabiha Gökçen'in motorlu ve motorsuz tayyarelerde öğretmenliğe kadar yükselerek uzun müddet bu görevle Türk Hava Kurumunda çalıştığı malumdur.

Atatürk'ün yakın alâkası, gençler arasında da büyük ilgi uyandırmış, kısa zamanda kız - erkek birçok genç bu kurslara iştirak etmiş ve burada yetişen gençler, 29 ekim 1935 de, uçarak ve paraşütle atlıyarak bayrama iştirak etmişlerdi.

FAALİYET HIZLANDIRILIYOR

Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra yüksek uçuşlar için muvafık bir saha aranmıya başlanmış ve nihayet İnönü kasabasının üstünde bulunan tepeler uygun görülmüş ve bu kursa iştirak edecekler için tepenin altında bir kamp kurulmuştu. İnönü kampında yapılan çalışmalar kısa bir zamanda iyi neticeler vermiş ve ilk Türkiye yelkenli uçuş rekoru kırılmıştı. İlk zamanlar çadırlardan faydalanılarak yapılmış olan bu kamp, 1937 de inşa edilen binalara nakledilmişti.

Türk Kuşu faaliyetinin artması, artık Rusya'dan gelen tayyarelerle bu işin yapılmasına imkân vermediğinden, Ankara'da başlangıçta basit tayyarelerin imali için atölyeler tesisini icap ettirmişti. Aynı zamanda bir motorlu uçuş okulu da kurulması arzu edildiğinden, Avrupadaki modern okul tayyareleri arasında en uygun görülen Fucke Wulf fabrikasına lüzumu kadar tayyare sipariş edilmişti. Ayrıca, 1937 de Almanya'da çok ileri gitmiş olan yelkenli uçuş kamplarında uzun uçuş rekorları için kullanılan tipte tayyareler de satın alınarak Türk Kuşunda çalışan gençlerin en modern tayyarelerle uçmaları temin edilmişti.

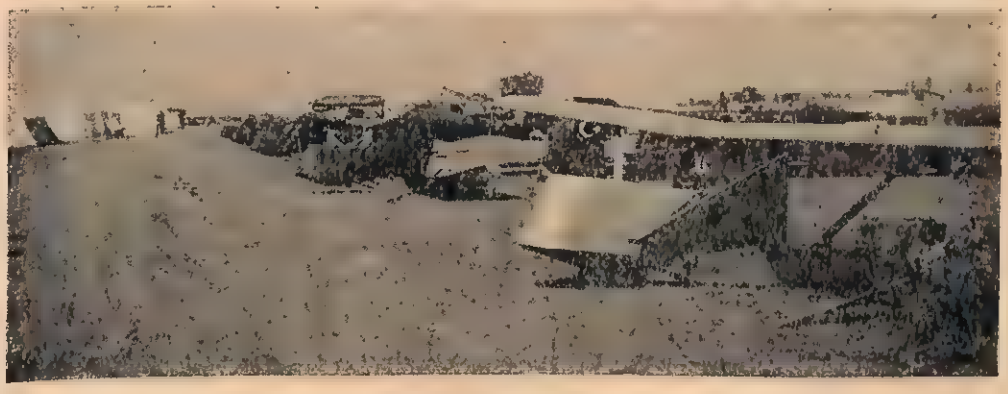

Türk Kuşu'nun İnönü'ndeki uçuş kampında yelken uçakları.

HALKIN ALÂKASI

Bundan sonra Motorlu Tayyare Okulu i_ .ı Etimesut'da müsait bir tayyare meydanı temin edildi ve burada hangarlar yaptırıldı. Türk Hava Kurumu merkez binası gerisinde inşa edilen okulda nazari bilgiler verilirken, Etimesut sahasında da motorlu uçuşlar başlamıştı.

Türk Kuşunun gösterdiği bu başarı, memlekette her sene Türk Kuşu filolarının dolaşarak uçuş gösterileri ve paraşüt atlamaları yapabilmelerini temin etmiş, ve bu da halkımızın Türk Hava Kurumuna yardımlarının artmasını sağlamıştır. Bu sayede kurumun varidatının birkaç misli artması temin edilmiştir.

Ayrıca gençleri paraşütle atlamaya teşvik için Ankara ve İzmir'de birer paraşütle atlama kuleleri de yapılmış ve yine bu maksatla İngiltere'den çift motorlu dört kişilik tayyareler satın alınmıştır.

Bütün bu çalışmalar esnasında Türk Hava kuvvetleri ile yakın bir iş birliği yapılmış, onların fiili yardımları sayesinde başarı sağlanmıştı.

Sultan İkinci Mahmud, Amiral Halil Paşa ve 1967 de bir vatandaş...

Sene 1827... Yeniçeri Ocağı'nın yıkılışı üzerinden bir yıl geçmiş. İkinci Sultan Mahmud "millî ordu" nun temeli Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'yi vatanı koruyacak kudret haline getirmekle meşgul. Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır'da, Vehabîler Hicaz'da, artık Megolo - İdeası'nı Etniki - Eterya'nın elinde geliştirmiş Rumluk ve Yunanlılık Mora Yarımadasında baş kaldırmışlar.., Asıl tehlike, Moskofların "yeni bir savaş" bahanesi yaratma gayretleri... Saray'da Şûray-ı Saltanat'*a benzer bir toplantı yapıyor Sultan Mahmud ve dertlere çare bulabileceklerine inandıklarına soruyor :*

"— Ne yapalım?.."

Huzurdakiler arasında, özü sözü bir, Keçeci Zade İzzet Molla da var... Devlet ricâli, zülf-ü yâr endişesi yüreklerinde, gerçek fikirlerini süslü cümleler içinde ifadeye çalışırken, Padişahın asıl endişesi olan "Boğazların Muhafazası" mevzuuna söz geliyor. Hünkâr'ın arkasında duran Kızlar Ağası Bilâl Ağa, Padişahın durmadan "— Boğazları nasıl müdafaa ederiz?" ısrarlı kaygısı karşısında hayret ve hiddet içinde atılıyor öne : "— Ne gam çekersiz Şevketlûm... Ferman buyurun, küffar geçmesin..." *diyor. Herkeste bir sükût ve başların öne eğilmesi hâli... Fakat İzzet Molla'da hem bir dua, hem de bu duanın kabulü için Allaha kaldırılmış eller...*

Zeki ve zarif Padişah, Keçeci Zade'nin, kendisinin de duyacağı kadar yüksek sesli duasını merak etmiş gözüküyor :

"— Efendi... Bilâl Ağanın tavsiyesinin kabulü için mi dua ediyorsunuz?"

"— Hayır Şevketmeâb, *diyor İzzet Molla,* Bu Arab'ın aklını bir gün bana ihsan etsin de rahat uyku uyuyayım diye dua ediyorum..."

Ve, Ruslar, kendilerini Edirne'ye şokan 1828 - 1830 savaşına istedikleri sebebi, Bilâl Ağanın "— Ferman buyurun..." *tavsiyesiyle Pan - Slavizm'in AKDENİZ'in sıcak sularına uzanmak ebedî ihtirasını durdurmak bîçâreliğine gülerek başlıyorlar... Görüyor ki Sultan Mahmud, 1967 Türkiyesinde Amerikanın vazifesini, 1830 Osmanlı İmparatorluğunda Hind yolunun emniyeti ve Arap Yarımadasında Fransız menfaatlerinin devamı için İngiltere ve Fransa yapmamış olsa, Moskof Ordusunu Ayasofya'yı Salib'e iade ederek Türklüğün Asyaya sürülmesi işten bile değildir...*

İşte, bu şuur içinde öğrenmek istiyor : "— Bir tarih ve coğrafya zarureti olarak en uzun hududlarla reddedilmez komşuluk münasebetleri içinde yaşamıya mecbur olduğumuz Rusya, nasıl olmuştur da, 1830 dan hepsi hepsi 100 yıl önce Kırım Sarayına, Kazan ve Esterhan Hanlıklarına at ve güzel kız gönderen Moskova Knezliğinden böylesine neticelere erişebilmiştir? Bu bilmecenin çözümü nedir? Bu bir...

İkincisi Osmanlı Devleti ile Moskof Çarlığı arasında ebedî sulh mümkün müdür ve boğuşmadan yaşamanın çareleri var mıdır?"

Bu suallerin cevabını, ne makamından, ne fânî refahından, hatta ne de gazaba geldiği zaman iki parmağı ile işaret ettiği zaman kapı altında yağlı kemende başını uzatacak hayat endişesinden uzak söyliyebilecek bir "gerçek kişi" *arıyor Sultan Mahmud...*

Buluyor da: Amiral Halil Paşa...

İkinci Meşrutiyetin komitecilik havasına, kadersiz şahsiyeti ile ilmi getirmeyi denemiş Prens Mehmet Sabahattin'in büyük babası olmak gibi, müsbet ilmi ve hakikati arama şuurunu miras bırakabilmiş bu faziletli, bilgili, görebilen ve gördüğünü doğru

hükme bağlayıp söyliyebilen amiral Halil Paşa, Çar'a Padişahın hediyelerini takdim bahanesiyle Rusya'ya gidiyor. Mevsim yazdır ve Çar Nikola, yüz yıl önce Kırım Hanlarının Bahçe - Saray sayfiyeleri olan Çarlesko - Voye sarayındadır. H a l i l Paşa, "— Moskof diyarını içinden ve olduğu gibi..." görebilme kararıyla, Moskova'dan Karadeniz kıyılarına kadar uzanıyor, devleti, teşkilâtı ile, halkı yaşayışı ile, Moskof diyarının maddî manevî varlığını perdesiz ve çıplak görüyor. O gün, milletlerini idare edenlerin bilmesi şart "GEO - POLİTİK" ilminin ne ölçüde malûm ve bu gerçek bilginin Halil Paşanın şuur ve ilminde nasıl mevkii olduğunu bilemiyoruz, fakat, dönüşünde, Sultan Mahmud'a anlattıkları, 1967 Türkiyesinde, dünya yüzündeki son müstakil Türk devletinin kaderini, ellerine lâyık görenlerin unutamıyacakları ibret dersidir.

★ ★ ★

Halil Paşanın anlattıklarını, 1967 - 1830 = 137 yıl sonra hafızaların emanetinden alıp, önünüze çıkartan sebep, tanınmış bir Türk ekonomistinin, Sultan İkinci Mahmud'un merakına kapılması ve nasıl Padişah, amiral'i Rusya'ya ceb-i hümâyundan göndermişse, 1967 Türkiyesinin bu adı ve emeği makbul kişisinin, Türklüğün sadece bir dal'ı olan bizi, Ruslukla tarihin akışı içinde geçmiş ve geçmesi değişmez kader çizgisi içinde kitaplaştıracak emeği, cebinden değerlendirme kararıdır. Bir farkla : Sultan Mahmud, arzusunu Amiral Halil Paşayı şeref-i müsûl'a mazhar kıldığı halvet ânında söylemiştir, bizimkisi gazetelerin sütunlarında seslenebiliyor: 137 senenin bu ülkeye kazandırdığı da sadece bu fark sanırım...

★ ★ ★

Çünkü, hiç bir emek sahibinin himmetine ümitsizlik gölgesi düşürmeyi zerrece aklıma getirmeden diyeceğim ki, 137 sene önce Halil Paşa, üzerine aldığı mevzuu hükümlendirmekte, 1967 Türkiyesinin vatandaşlarından daha mutlu ve rahattı: Çünkü 1967 Türkiyesinde bu konu, iki i f r a t'ın vazgeçilmez malzemesidir: Bir UÇ'ta, Türkiye'yi Komünizm'in tabiî istitalesi sayan ihanetin kadrosu, öte ucunda tarih ve coğrafyaya göz kapıyacak kadar gergin hislerin temâsında dolaşan maverâilik var...

Bu atmosfer içinde gerçeği bulma himmeti kime düşüyor? Bilginin sınırını his'lerden ayırabilecek ilim erbabına değil mi?

Gerçekleri bilenlerinizin dudaklarında nasıl hazin tebessümler dolaştığını görür gibiyim: Sultan Mahmud'un Şûray-ı Saltanatında, Bilâl Ağanın çaresini kendisine bir gece nasip edip rahat uyku hasretinde olan Keçeci Zade İzzet Molla'nın Keşan'a sürülmesi sebebini bilsin bilmesin, 1967 Türkiyesinin unvan ve kürsü sahipleri ne böylesine araştırma, ne onun neticelerini kucaklıyacak manevî unsurlara sahiptirler. Aksi olsaydı, böylesine seslenişin gök kubbemizdeki aks-i sedası böylesine, gazetelerin ilân sütunlarındaki arttırma - eksiltme klişelerine hasretle bakan ilgisizlik içinde müddet uzatma tesellisine mi mazhar olurdu? Vah zavallı temel meselelerimiz vah...

Ferdler, hakikatler için "ellerinden gelebileni" yapmakla vazifelidirler : 1967 Türkiyesinin en büyük derdi olan "ilim unvanları enflâsyonu" içinde, bir tümen teşkil edecek kadar sayıları cömert kişiler, ne mensup oldukları bilim müesseselerinin, ne devletin böylesine yalın gerçeklerle ele alamadıkları konuyu en doğru ve kusursuz neticesine bağlama himmetinden kaçınırlar, akademik kariyer dışındaki fikir ve tarih adamlarımız da onların zülf-ü yâr endişesinin ardından giderlerse...

Ve, ne demek giderlerse?.. Gitmektedirler ki, kubbede bâki kalan hoş sedâ, rahat bir Avrupa gezisi bedelini, böylesine hakikatin meçhuliyetten kurtulmasına ayırabilmiş kişinin yarının Tarihine "— Ne yapayım? Senin değişmez kaderin buymuş..." tesellisi ile kalacağa benzer...

M Ü Ş A H İ T

TANZİMAT ORDUSU Nizam-ı Cedid'in Kabakçı ayaklanması ile yarıda kalmasından sonra, Yeniçeri ocağının kaldırılması ile Asakir-i Mansure-i Muhammediyye kurulmuş, Tanzimat'ın ilânı ile de Ordunun yaşanılan devre lâyık hale getirilme himmeti başlamıştı. 1854 de Kırım Savaşı çıktığı zaman, Tanzimat Ordusu kısa mazisine rağmen kendisinden beklenleni fazlasıyla verdi. Yukarıdaki klişede, Ordumuzun, bir piyade kıt'asını göz alan üniforması içinde görüyoruz.

112 nci YILDÖNÜMÜNDE

KIRIM SAVAŞI, LAMBALI KADIN, LORD RAGLAN

YAZAN : CEMAL KUTAY

Bize, **vesaik-i tarihiye ve siyasiye** adı altında, Tanzimat ve sonrası için kaynak olabilecek değerde iki cild bırakan rahmetli Hayrettin Nedim Bey, Sultan Abdülmecid'le Mustafa Reşit Paşa arasında şöyle bir konuşmayı kaydeder :

Sultan Abdülmecid : **"— Paşa... Tanzimat-ı Hayriyeyi ilândan maksadımızın ciddî bir ıslâhatı ne derece samimiyetle istediğimizi Avrupa devletlerine isbat için kâfi gelebileceğine kani misiniz?"**

Reşit Paşa : **"— Şevketmeâb... Avrupa Devletlerinden bazılarının bizim hakkımızdaki kararı bizim siyaset ve maksadımızla kabil-i tahavvül ve tagayyür değildir. Bize karşı tatbik edecekleri siyaset, hatt-ı hareketimizle alâkalı olanların ise ne düşündüklerini ancak kendilerinden ciddî fedakârlık ve ihlâsın isbatı ile neticelenebilecek hadisat tecelli ettirir. Bunu da zaman gösterecektir."**

Ve, yaşadığı devirde, sadece İmparatorluğumuza değil, dünyanın en değerli devlet adamlarından birisi olduğu da hadiselerin tasdikinde olan Koca Reşit Paşanın tahmini, Kırım Harbi ile inandırıcı isbatını bulmuş oluyordu...

İmparatorluğumuzun kurulmasından beri ilk defa, iki büyük Avrupa devleti

ile omuz omuza, müşterek bir düşmana karşı dövüşüyorduk: Bu netice, 1854 den elli yıl öncesi için cidden hayaldi: Müslümanlık hareketinin alemdarı, Osmanlı Padişahı olduğu kadar İslâm dünyasının da HALİFE'liğini elinde tutan bir ülke, Pan - Slavizm'in öncüsü Ortodoks Rusya'ya karşı, Katolik Fransa ve Protestan İngiltere ile beraber savaşsın... Bu, Onyedinci Yüzyıl dünyası havsalasının alamıyacağı hadise idi amma olmuştu... Ve, oluşun gerçek sebebi de, genç tâcidar Sultan Abdülmecid'in doğru tahmini gibi, **Tanzimat-ı Hayriye**'nin ilânındaki samimiyete Batı'nın inanmasıydı.

Daha sonraki hadiselerle Tanzimat'ın ilk yirmi yılının neticelerini birbirinden ayırmak gerekir : **Türkiye ve Tanzimat** adlı mümkün olduğu kadar tarafsız eserinde Engelhard'ın da dediği gibi : **"— Sultan Abdülmecid ve Reşit, Âli, Fuad Paşalar elli sene daha yaşıyabilmiş olsalardı Osmanlı İmparatorluğunun daha sonraki devresi başka türlü olabilirdi."**

Engelhard böyle diyor amma, Tanzimatın ilânında orta yaşın eşiğinde olan Reşit, Âli ve Fuad Paşalardan daha yarım asır hayatta kalmak suretile vatanın mukadderatını ellerinde tutmalarını istemek, biraz aşırı hayaldi.

ANLIYABİLENLER, ANLIYAMIYANLAR...

Fakat Tanzimat'ın getirdiği neticeler önünde Osmanlı Türklerinin, acı ve bahtsız zamanların örttüğü meziyetleri anlıyanlar, Kırım Harbinde Osmanlı ordusu ile beraber dövüşen müttefik kumandanları oldular. Bilhassa Fransız Başkumandanı Canroberd, İngiliz Başkumandanı Feld - Mareşal Lord Raglan...

Ve, dünyada "Hemşirelik" denilen şefkat ve kurtarıcı melekliği ilk defa Kırım savaşında, Selimiye kışlasında tatbik eden Florans Naytingel...

Sonuncusunun şehadeti, öylesine tüyler ürpertici vak'aların isbatında geçti ki, Kırım Harbinden sonra elli beş yıl daha yaşıyan Florans, çevresinde hayranlık âleminin kendisinden sonraları için beşeriyete neler temenni ettiğini soranlara şöyle diyordu :

"— Bir Türk kadar hayatı sevmek, fakat bir Türk kadar icab ettiği zaman da hayata meydan okuyabilmek..."

Politikacılar, masa başındakiler, hatta yalnız Türklüğün dışında olanlar değil, çoğu zaman bu milletin başında olanlar da, masa başından ve nazariyelerden kafalarını kurtaramadıkları zaman TÜRK'ü anlıyamadılar: Kırım savaşına kadar, Osmanlı Türkleriyle sadece karşı karşıya saflarda dövüşmüş olan İngilizler ve Fransızlar, ilk defa MÜTTEFİK olarak beraberce silâh kullanıyorlardı. TÜRK'ün ferdî kaabiliyet ve kudretini kendileriyle mukayese edebilmek imkânına ilk defa sahip oluyorlardı. 17 şubat 1855 günü, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Eupatoria (**Gözleve**) ye hücum etmiye karar verdiği zaman, müttefik karargâhı, bu taarruzu kuvvetler arasındaki muvazene ölçüleri içinde kabulde güçlük çekmişlerdi. Fakat Gözleve'nin ele geçirilmesi de, Sıvastapol'un zaptı için şarttı. Serdar-ı Ekrem bundan sonrasını **süngülerin gölgesi**'ne terketti: On dokuz saat fasılasız devam eden kanlı bir boğuşmadan sonra, Yeniçeriliğin lâübaliliklerinden ve iptidâiliklerinden kurtulmuş Osmanlı nizâm ordusu Moskofları perişan etti ve Gözleve üzerinde Türk sancağı dalgalanmıya başladı: Bu netice, **yeni bir kazanç** değildi: İhmal, gaflet, geleceği görememekden doğmuş acı neticelerden bir zerresinin telâfisi idi.

LÂMBALI KADIN'ın HATIRA DEFTERİNDE

Nizam-ı Cedîd Padişahı Üçüncü Selim'in hailevî saltanatının hatıralarından birisi olarak kendilerinden sonrakilerin vicdan ve mantığına ilerleme ve derlenip toparlanmanın vedialarından birisi olarak intikal eden Selimiye Kışlasının "askerî hastahane" olabileceği kararını, bizzat Florans Naytingel vermişti. Senelerinin geçtiği kule, bugün, unutulmaz adının devrine şeref vermiş ismini taşıyarak, beşerî duyguların ve fedakârlığın her zaman ilham kaynağı olabilme kudreti içinde muhafaza ediliyor: Hem de, bıraktığı gibi muhafazasına elden geldiği kadar dikkat edilmiş olarak...

Florans Naytingel, Osmanlı ülkelerinde geçirdiği yılların bu istisnaî günlerini, hâlâ yerinde duran basit tahta masa

Kırım Savaşı sırasında İstanbul, müttefiklerimiz İngiliz ve Fransız harp ve nakliye gemilerinin taşıdığı asker kafileleriyle dolmuştu. İlk defa, Batılı müttefiklerimizle, Rusyaya karşı savaşıyorduk. Fakat muharebenin asıl ağırlığı yine, ordularımızın üzerinde idi. Yukarıdaki klişede, Kırım harp sahasına gidecek askerlerimizi Rami ve Davutpaşa kışlaları arasında geçit resminde görüyoruz.

üzerinde NOT etmişti. İlk satırlarında olduğu kadar SON satırlarında da tekrar eder ki, hatıralarını yazmıya ancak, gecelerin geç saatlerinde fırsat bulabilmiştir. Hususî ikametgâhı olarak düzenlediği bu Doğu cihetindeki Kule, Marmaranın enginlerine hâkimdir. Rüyet ufku içine, tarihî Topkapı Sarayı merkez olarak girer ve iki tarafında İstanbul'un o bulunmaz güzellikleri uzanır... Florans Naytingel'in şair olmıya ve şiire ne mesleği müsaiddir, ne de zamanı vardır amma, hatıraların çoğu yerinde, mehtabın ışıltısının, denizin renginin, panoramik güzelliğinin ve insana Allahın neler yaratabileceği tefekkürünün dünyanın başka yerinde böylesine haşmetli olamıyacağı inancını tekrar eder. KIZ KULESİ için malûm efsaneyi, öyle sık anlatır ki, bu tekrarın nihayet kendisi de farkına varır, özür dilemez de : **"— Bu kadar muhteşem manzarayı görmemiş olanlara anlatabilmenin zorluğu ve imkânsızlığını..."** yakınır.

Elinde ümid veren lâmbası, ıstırapları dindiren şefkat ışığının sembolü halinde Selimiyenin göz almaz koğuşlarını tıklım tıklım dolduran yaralıların arasında sabahlara kadar dolaştığı için, asıl ismi unutularak kısaca **LAMBALI KADIN** denilen Florans Naytingel, hatıralarında Osmanlı Pâyitahtının harp içindeki hayat sahnelerini, bugün de zevk ve alâka ile okunacak canlılık ve tasvirlerle anlatır. Tahassüslerinde öylesine derin görüşler ve tâbirler vardır ki, tek cümle içinde hakikatler saklıdır. Meselâ Osmanlı Türkleri arasında yaralıların en ağır ameliyatlara nasıl mukavemet ettiğini anlatırken der ki : **"— Bu insanlar ölümü hayatı olduğu gibi tabiî karşılıyorlar."**

"— DAİMA ALLAHIN İSTEDİĞİ OLUR..."

Lambalı Kadın'ın baskıları fasılalarla tekrarlanan hatıraları arasında, Kırım Harbinin İstanbul'daki buhranları içinde halkın ruhî hayatının tabloları vardır. Şöyle anlatır :

"Yaralılar kara ve deniz yolundan durmadan geliyor. Bunlar, ağır yaralılardır. Tedavileri cephelerde yapılacak olanları seyyar hastahanelere yerleştiriyorlar. Yaraların çoğu göğüs göğüse yapılmış süngü harblerindendir. Türk askerlerinin bu tip harbde kudret ve kahramanlığına ait sayısız menkıbeler dinledim. Kendilerinden mi? Hayır!.. İngiliz, Fransız ve Sardunyalılardan... Türkler kendilerinden bahsetmekten asla hoşlanmazlar, hatta kendi yanlarında meziyetlerinin tekrarından hicâb duymaktadırlar. Onlara göre bütün neticeler Allahın takdiridir ve Allahın istediği olur. Bu his, sadece tedbirlerini alan, fakat bu tedbirler düşündüğü gibi olmıyan beşer kitlelerine tevekkülle beraber nefis emniyeti, ezilmemek, irkilmemek, çökmemek kudreti veriyor. Türkler için harbe giderken, dönüşün iki yolu vardır: Gazi ol-

mak, yani savaşda zafer için çalışarak kazanmak veya bu uğurda ölmek! Harb sahasını terketmek, kaçmak, öyle ağır cürümlerdir ki, bunları kanunların cezalandırmasına ihtiyaç yoktur. Harb sahasından firar etmiş bir asker için yaşamak, ölümden çok acıdır. Öyle ki, kumandanlarının emriyle ric'at eden kıt'alara mensup neferlerin memleketlerine dönemediklerini İngiliz zabitlerinden dinledim. Şikâyet etmemek, acısını içine gömmek, gözyaşı akıtmamak Türklerin hasletleridir. Dil bilmiyenlerin bakışlarındaki şükran ifadesi, uzun nutuklardan çok ruha tesir ediyor. Çoğu esmer tenli, güzel gözlü, sağlam yapılı insanlardır. Ayağa kalkabilecek hale geldikleri anda ilk vazifeleri, NAMAZ tâbir ettikleri ibadetlerini yerine getirmek... İşte bu anda, öyle derin heyecan ve istiğrak içinde oluyorlar ki, en nazik uzuvları kesilirken dişlerini sıkan ve feryad etmiyen bu sağlam ruh ve bedenlere sahip insanların gözlerinden yaşlar boşanıyor."

GÖRÜNÜR GÖRÜNMEZ SEBEPLER

Kırım Savaşının görünüşteki sebebi Kudüs'teki "Makamat-ı Mubareke" nin Ortodoks Kilisesinin idaresine bırakılması için Rus Çarı Birinci Nikolanın İstanbul'a gönderdiği fevkalâde selâhiyetli sefir Prens Mençikof'un bir netice almadan dönmesi üzerine beraberinde Rus elçilik heyetini de götürerek harbi emrivâki haline getirmesi idi. Aslında ise kendisine **"—Sadece ben Büyük Petro'nun halefiyim ve Ayasofya'yı Salibe iade edeceğim..."** diyen Çar Birinci Nikola'nın Osmanlı Türklerinin Tanzimattan sonraki derlenip toparlanmalarına imkân vermemek kararı idi. Rusya, başka bir sebep bulamasaydı, Yunan Meselesini tazeliyerek harb açmak kararındaydı ve bunu, savaşla beraber Atina'nın aldığı tavır ortaya koymuştu.

Çar Nikola'nın İstanbul'u SERBEST ŞEHİR yapmak düşüncesini Londra ve Paris reddetmişlerdi. İngiltere Kraliçesi Viktorya'nın bu mevzu üzerinde yeğeni Prusya Kralı Üçüncü Frederik Giyyom'a yazdığı özel mektubundaki şu cümleler ne kadar ibretlidir : **"— Türkiye'nin mukadderatının münhasıran Petersburg'un elinde kalması, siyasî an'anelerimize ve meşru menfaatlerimize olduğu kadar, insaf hislerimize de aykırıdır."**

Evet... Hazindi amma hakikatti: Artık, bir zamanlar ittifakımızla şeref ve emniyet duyanların insaf hislerine bakar olmuştuk...

İngiltere, Kırım Harbinde Türkiye'nin müttefiki olmak kararını, Fransa'dan sonra vermişti: Katoliklik âleminin müdafii ve hâmisi rolünde olan Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon için Osmanlı ittifakı, başta Suriye olarak Fransa'nın göz diktiği sahalara emniyetle yerleşmek için en elverişli fırsattı. Aralarındaki şeklî yakınlığa rağmen Doğu'da hâkimiyeti birbirinden almıya uğraşan Batı'nın iki büyük devleti, Rusların ültimatomu Bab-ı Âli'ye geldiği gün, kuvvetli donanmalarını Beşike limanına, dört gün sonra da İstanbul sularına göndermişlerdi. Bu, tarihin kaydetmediği hadise idi: Türk ve Müslüman Osmanlı İmparatorluğu, iki Hıristiyan müttefikle beraber, bir başka Hıristiyan devletine karşı savaşa giriyordu. Şeklî sebepler arasında hakikisi, Osmanlı Türklerinin haysiyet ve istiklâl müdafaası, İngilizler ve Fransızlarınki ise, bir zaferin neticesinin ağırlığını kendi lehlerine terazinin gözüne koymaktı.

FELD MAREŞAL RAGLAN'ın BİR KEHANETİ ve NETİCE

İngiliz Başkumandanı Feld Mareşal Raglan, Osmanlı ve müttefikleri İngiliz ve Fransız askerlerinin çok kanlı savaşlardan sonra Kırım'ın kilit noktalarından Yeşil Tümsek ve Ak Tabyaları zaptetmeleri mücadelesinde yaralanmış ve tedavisi sırasında yakalandığı Koleradan ölmüştü. Çok takdir ettiği Osmanlı Orduları Serdarı Ömer Paşaya hastalığının ağırlaştığı günlerde şunları söylemişti :

"— Ordularımız ergeç muzaffer olacaktır. Buna samimiyetle itimad ediyorum. Ben ne yazık ki uğruna hayatımı vakfettiğim bu mes'ut günü göremiyeceğim. Fakat Size kat'iyetle söylüyorum ki, İngiltere'yi sefir olarak temsil ettiğim seneler içinde iyi tanıdığım Rus Çarı Nikola bu mağlubiyete tahammül edemiyecek, mecnunâne teşebbüslere girişecek, bu hareket vakıa memleketine ve şahsına pahalıya mal olacak, fakat bi-

zim için de tehlike arzedecektir. Ben, bu adamın hâlet-i ruhiyesini yanılmıyacak kadar yakından tanımaktayım. İhtiyatlı olunuz."

Lord Raglan kurtulamıyarak savaş sahnesinde ölmüş, tahmini tam bir isabetle gerçekleşmişti: Çar Nikola, Malakof tabyalarının onbinlerce ölü vermelerine rağmen sonuna kadar müdafaasını emretmiş, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşanın Çernaya (Karasu) hattını ele geçirmesi üzerine ümidini kesen Ruslar, İngiliz - Fransız cephesine karşı umumî taarruza geçmişler, kanlı savaşlar sonunda yine bozguna uğramışlardı. Müttefik Harb Meclisi, Sıvastapol'a kat'î hücuma karar vererek 4 - 8 eylül 1855 de dört gün geceli gündüzlü devam eden çarpışmalar sonunda Malakof tabyalarını da susturarak şehrin varoşları ele geçirilmiş ve Prens Gorçakof'dan teslim olması istenmişti. 9 eylülde Osmanlı Orduları İngur'da Moskoflara ağır bir darbe daha indirmişler ve Çar için artık ne zafer, hatta ne de şerefli bir sulh ümidi kalmamıştı. İşte bu sonuç önünde, Lord Raglan'ın tahmini doğru çıkmış, Çar Nikola, hususî doktoru Vasilli Wijef'den zehir alarak içmiş, intihar etmişti.

★ ★ ★

Sultan Abdülmecid Mustafa Reşit Paşaya : **"— Bizi anlıyabilecekler mi?"** sualini sormuştu. Kırım Harbi, bu sualin müsbet cevabı olabilirdi. Kanla derinleşmiş bir cevap... Ne yazık ki, Tanzimat Padişahı 1861 de, Kırım Savaşından altı yıl sonra, otuz dokuz yaşında veremden ölecek, Mustafa Reşit Paşa kendisinden evvel arkasında yeni bir devrin izlerini bırakarak göçmüş olacak ve ümidli eser yarıda kalacaktı...

(Basın: 14390)
Tarih — 249

KAYALAR MESCİDİ Eski İstanbul'un hususiyetlerinden birisi, mahalleler arasında mütevazı, fakat devirlerinin mimârî özelliklerini temsil eden MESCİTLER'in bulunuşu idi. İmar hareketleri, Selâtin camilerini tehdid ederken, hiç olmazsa onların görüş sahalarını daraltırken, bu ecdad hatıralarının muhafaza edilmesini beklemek, zamanımız felsefesine tebessüm ettiren aşırı vefakârlık olurdu. Nitekim, varlığına ait enteresan safhaları sunduğumuz ve klişesini yukarıda gördüğümüz Bebek - Rumelihisarı sahil yolunun üzerindeki KAYALAR MESCİDİ de, mukadder akibetini bekliyor!

Efsaneler ve hikâyeler içinde

KAYALAR MESCİDİ

YAZAN : ERDEM YÜCEL

Bebek ile Rumelihisarı arasındaki sahil yolunun denize doğru uzandığı noktada, insan gayri ihtiyari artık yavaş yavaş tarihe gömülmiye başlıyan, eski Türk sivil mimari örneklerinden yalıları ararken, tepedeki apartmanlar arasında ezilmiş iki katlı bir yapı göze çarpar.

İlk nazarda farkına bile varılmıyan bu ahşap, harap ve yıkılmıya yüz tutmuş binaya biraz dikkat edilecek olursa, bir yanında minare kalıntısının, diğer yanında ise bazı mezar taşlarının bulunduğu farkedilmektedir. Bu da her an yıkılması beklenen harap yapının dinî hüviyeti bulunduğunu, ayni zamanda civarının bazı efsanelere sahne olduğuna işaret etmektedir.

İşte, İstanbula Türk damgasını vuran, her birinin diğerinden ayrı, başka ve enteresan hikâyelerine sahip yapılarından yaşama gücünü kaybetmemiş bir bölgeden arta kalan Kayalar Mescidi...

Fatih'in fetihden önce inşa ettirdiği Rumelihisarına sırtını dayamış ve aynı zamanda ismini aldığı kayaların üzerinde inşa edilmiş bu mescidin eski bir tarihi bulunduğu gibi, çevresinde, şimdi tarihe karışmış tekkelerin ve dergâhların da efsanevî hatıraları vardır.

Kayalar Mescidinin bânisi, Sultan Dördüncü Mehmet (1641 - 1692) devrinin üç tuğlu nişâncıbaşısı olup azlinden sonra Tamaşvar'da H. 1073 (1662) de vefat eden ve orada medfun bulunan Sıtkı Mehmet Paşadır.

Onyedinci Yüzyıl'ın ikinci yarısında yapılan bu kâgir ve ahşap çatılı mesci-

din altında, bir de ayazması vardır ki, bunun suyu Rumelihisarının arkasındaki tepelerden aşağıya inmektedir. Kimin tarafından ve ne zaman yıkıldığını bilmediğimiz bu mescidin yerine sonradan, Ondokuzuncu Yüzyılda Ali oğlu Şeyh Mehmet Niyazi Efendinin vakfından yeniden bir dergâh yapılmıştır. Dergâh, H. 1291 (1874) tarihli vakfiyesinden anlaşıldığına göre Kaadiriye tarikatına mensup Elhac Mehmet Niyazı Efendi adına tescillidir. Gene aynı vakfiyeden öğrenildiğine göre dergâhın üç tarafında, Kapı kethüdalarından Alyanak Ali Efendinin, Sinop mutasarrıfı Ahmet Beyin ve Ârifi Paşanın yalıları bulunuyorsa da maalesef artık bunlardan bir ize rastlamak mümkün değildir.

Oldukça geniş, 200 zir'âlık bir arsanın üzerine, fevkâni olarak inşa edilen yapı bugün perişan bir haldedir. Mescit olarak da tamamen fonksiyonunu kaybederek meşruta halini alan binanın zemin katı Malta Taşı döşelidir; altında ise ayazmaya açılan bir kapağı ve dolayısıyla suyu görmek mümkündür.

İkinci kat, esas semahane ve ibadet mahallidir ki, şimdi artık bunlarla ilgili bir emareye rastlamak mümkün değildir. Mescidin kadro harici bırakılmasından sonra, burada ikâmet edenler, mihrabı bile tahrip etmişler ve içerisini kelimenin tam manasıyla bir harabeye çevirmişlerdir.

Halihazır durumda ise yapının hakikî hüviyetini belli eden unsurlar sadece bahçedeki hazireden arta kalabilen bir iki mezar taşı ile minarenin kaidesidir.

DURMUŞ DEDE TEKKESİ

Onyedinci Yüzyılda Kayalar Mescidinin Rumelihisarı cihetinde, şimdi tarihin derinliklerinde kaybolmuş bir tekke; Durmuş Dede tekkesi bulunuyordu.

Aslen Karadenizli, yarı meczup Durmuş Dede, bir gün aklına eserek İstanbula gelmiş, Kayalar mevkiindeki hemşehrilerinden tekke şeyhi Ali Babanın yanına yerleşmiştir. Memleketinde herkes tarafından tanınan ve sevilen Durmuş Dedeyi burada hemşehrileri hatırlamaktan geri kalmamışlar, Karadenizden İstanbula gelen gemiler, getirdikleri mallardan birazını ona bırakmışlar, buna karşılık da bol bol dua almışlardır. Zamanla yalnız Durmuş Dede'nin hemşehrileri tarafından değil, buradan gelip geçen her gemi için âdet halini alan bu durum uzun yıllar sürüp gitmiştir.

Sultan Birinci Ahmet (1590 - 1617) zamanında Kayalara gelip yerleşen Durmuş Dedenin ölümü gene aynı padişahın zamanında H. 1035 (1625) de olmuş, tekkenin dışındaki mezarı, müritlerinden biri tarafından türbe haline getirilmiştir.

Türbe duvarında ise şu beyit yazılı idi:

"Hâk-i pâyi evliyaya yüzünü sürmüş dede
Bu hisârın kutbü olmuş, hazreti Durmuş Dede" (1)

İSMAİL MAŞUKİYE DAİR BİR EFSANE

Durmuş Dededen başka Melâmi kutuplarından Pir Ali Aksarayinin oğlu, oğlan şeyhi İsmail Maşuki'nin mezarı da Kayalar mescidinin haziresinde bulunmaktadır.

İsmâil Maşukî, 12 müridiyle beraber Şeyhülislâm Kemalpaşazadenin fetvası ile, At meydanında H. 935 (1528) tarihinde boyunları vurulmak suretiyle idam edilmiş, cesetleri Ahırkapıdan denize atılmıştır. İsmâil Maşuki'nin cesedi efsaneye göre üç gün denizde kalmış ve sonra kendisi dervişlerinden birinin rüyasına girerek, cesedinin Kayalara defnolunmasını tenbih etmiştir. Ertesi sabah uyanan derviş, sahilde cesedi görünce derhal onu oraya gömmüş ve o gece rüyasında tekrar İsmâil Maşukiyi görerek, kendisinden başını da cesedinin yanına gömmesini istemiştir. Başsız cesedin defnedilmesinden bir gün sonra aynı yere bu defa kesilen baş gelmiştir. Bunun üzerine derviş, cesedin yanına İsmâil Maşuki'nin başını da gömmüş tür.

Evliya Çelebi, üzerlerine on gece nur yağdığını görenlerle görüştüğünü, İsmâil Maşukî doğduğu vakit babasının ona "Kurban İsmâil" adını verdiğini iddia etmektedir. (2)

---

(1) **Hüseyin Ayvansarayi, Hadikatül Cevami, İstanbul 1281, s. 124 - 126.**

(2) **Mehmet Halit Bayrı, İstanbul, Hayat yayınları, s. 60.**

FRANSIZ İHTİLÂLİNDEN KANLI VE FECİ BİR YAPRAK

Danton'un duruşması ve idamı

Çeviren : **Samih Tiryakioğlu**

Geçen sayımızda çıkan yazıda Fransız İhtilâlinin büyük önderi Danton'un çocukluğunu, gençliğini ve ihtilâldeki rolünü anlatmıştık. LOUIS BARTHOU ve LOUIS MADELIN gibi büyük Fransız tarihçilerinin eserlerinden dilimize çevrilen bu ikinci ve son yazıda, Robespierre ile Saint - Just'ün entrikaları yüzünden Danton'un hangi dramatik şartlar altında giyotinde can verdiğini, duruşmasında ve son anlarında neler yapıp söylediğini okuyacaksınız.

Danton kralın mahkemeye verilmesine bile taraftar değildi: Verilirse ölüm cezasının muhakkak olduğunu biliyordu. Robespierre ve arkadaşları ise boyuna kralın kellesini istemekteydiler.

XVI. Louis'nin duruşması da Danton'un isteğine rağmen başladı. O buna sinirlendi, ortadan kaybolmak istedi. Tam o sırada Fransız orduları Belçikaya ve Ren bölgesine girmişlerdi. O da buralara gitmek için kendine bir görev verdirdi ve yola çıktı.

Paris'e döndüğü zaman herkes kralın dâvasıyla meşguldü. Sağcılar Danton'un ölüm cezası aleyhinde oy kullanacağını sanmışlardı. Fakat o, daha önce durumunu açıkça belli etmişti: Dâvanın başlamasını önliyemezse ölüm cezası lehinde oy verecekti.

Kralın idamından sonra Danton daha haşin, daha sert, hemen hemen zâlim bir adam olmuştu. Kralın idamını istemediği halde oy verdiği için, hep bunu düşünüyordu. Sıkıntılı, telâşlı bir hali vardı. 7 Ocak 1793 te Paris'e döndüğü zaman aile yuvasını yıkılmış buldu: O yokken karısı ölmüştü.

Danton 6 Nisan 1793 te yine iktidara gelmiş, bütün arkadaşlarıyla birlikte yeni Genel Selâmet Komitesinde yer almıştı. Programı üç maddelikti: **"1 — Dışarıda düşmanları yenmek, 2 — İçeride dirlik - düzenlik kurmak, 3 — İyi bir anayasa hazırlamak."** Bu programı Komite adına Konvansiyon Meclisinde okudu. Fakat dışarıdaki düşmanları silâhla değil, müzakerelerle yola getirmek düşüncesindeydi. İçeride dirlik - düzenliği kör bir tenkille kurmağı düşünmüyordu. Sert deyimler ardında kendisinin aşırı tedbirlerden kaçınmak istediği seziliyordu.

DANTON'U MAHVETMEK İÇİN HAZIRLANAN PLÂN

Fakat sağ kanadın - artık bertaraf edilmiş olan - Girondin'lerinden sonra şimdi de sol kanaddaki Jacobin'ler ona hücuma başlamışlardı. Robespierre arayı açmaktan kaçınıyordu ama Saint - Just çok kinci adamdı, Danton'a da hep kin duymuştu. Robespierre'e hayranlık

duyduğu için, Danton'a hissettiği nefret daha da artmaktaydı. İşte bütün bu duyguların etkisi altında Saint - Just, Danton'u mahvetmek için bir plân hazırlamıya başladı.

Saint - Just, Danton'un başında bulunduğu Genel Selâmet Komitesini, ihtilâl düşmanlarına karşı yumuşak davranmakla suçladı. Bunu Robespierre'in izniyle yapıyordu zaten. Ayrıca aşırı sol yazarlarla gazetecileri de harekete geçirmişti.

Danton ise o sıralarda aile yuvasının mutluluğuna dalmış, tembel olan tabiati, Devlet Adamı enerjisine baskın çıkmıştı. Komiteye pek uğradığı da yoktu. Konvansiyon Meclisinde hücumlara uğrıyan Komite, kendini pek savunamadı, üstelik Vendee'deki bozgunlardan sorumlu tutuldu, üyelerinin yenilenmesi kararlaştırıldı. Bu da öyle bir şekilde yapıldı ki, birkaç saat içinde Danton'la arkadaşları Komiteden uzaklaştırılıverdi. İhtilâlin büyük tethiş döneminin korkunç Genel Selâmet Komitesi böylece kurulmuş, bunda da Robespierre ve arkadaşları hâkimiyet kurmuşlardı.

Danton, kendisine karşı böylesine ustalıkla yürütülen bir entrika karşısında aldırmaz göründü. Kendini hâlâ çok kudretli hissediyordu, hakkı da vardı. Jacobin kulübünde göründüğü zaman alkışlandı. Konvansiyon Meclisinde göründüğü zaman başkan seçildi: **"Ben artık hiç bir komitede değilim, onun için herkesi dürtükleyip çalıştıracağım,"** diyordu. Sık sık kürsüye gelerek konuşuyordu. Bu konuşmalardan birinde: **"Ekmekten sonra eğitim, halkın başlıca ihtiyacıdır..."** demiş, alkışlanmıştı. Bu yüzden, Robespierre ile arkadaşlarının her gün daha belirli hal alan düşmanlıkları karşısında telâşlanmak şöyle dursun, onların korkunç politikalarını açıkça tenkid etmekten geri durmuyordu.

DANTON BİRDENBİRE ORTADAN KAYBOLUYOR

Beri yandan tethiş hareketi kurulup teşkilâtlanmış; giyotin adlı idam makinesi her gün işlemeğe başlamıştı. Gerçi İhtilâl Mahkemesi işe az çok kanuni, hukukî bir "şekil" vermekteydi ama mahkemenin korkunç savcısı Fouquier - Tinville (Fukye Tenvil) bir sürü insanı giyotine yollamağa başlamıştı bile.

Danton bu "Genel Selâmet" sisteminin Almanları püskürtmekten çok Fransızları ezmeğe yaradığı düşüncesindeydi : Beri yanda savaş devam ediyordu. Fransa yeni sınırlarını güçlükle savunabiliyordu. Ancak Avrupa'daki bölünmeler sayesinde geçici olarak kurtulmuş bulunmaktaydı. Buna karşılık vaktiyle Danton'un kurduğu Genel Selâmet Komitesi, İhtilâl Mahkemesi gibi "âlet"ler şimdi tethiş rejimini teşkilâtlandırmış, bu ise Danton'a tiksinti vermeğe başlamıştı.

1793 Ağustosunda gözden düştüğü zaman aldırmaz görünmüştü ama bu ona fazla dokunmuştu. İçinden yeni Komiteye karşı hücuma geçmek geliyordu, fakat böylece yeni kavgalara sebep olmaktan çekiniyordu. Sonra ikinci karısı 16 yaşındaki Louise Gely ile balayı yaşamakla meşguldü. Bu yüzden üzerine bir rehavet çökmüş, o an için bu hal onu politikadan uzaklaştırmıştı.

Birdenbire ortalıktan kayboldu. Tam iki ay onu Meclis'teki sırasında gören olmadı. Ailesiyle birlikte Paris'ten ayrılmış; herşeyi unutmak için doğduğu yer olan Arcis'ye gitmişti.

"Ava giden avlanır," derler. Böyle vahim kriz anlarında ortadan kaybolmak hiç doğru değildir. Her topluluk gibi Konvansiyon Meclisi de dönek ve kararsızdı, kolayca etki altında kalabiliyordu. Danton çoğu zaman bu Meclise hâkim olmuştu ama, yine hâkim olabilmesi için orada bulunması lâzımdı. Arkadaşları kendisine haber saldılar: **"Dön gel artık,"** dediler. O ise Arcis'deki güzel evinde sürdüğü hayattan çok memnundu. Arkadaşlarına: **"İnsanlardan bıktım,"** diye cevap vermişti. Fakat yine de olayları uzaktan uzağa takib ediyor, iktidardaki topluluğun bütün yapıp ettiklerini ayıplıyordu. Kraliçe Marie - Antoinnette'in idamına üzülmüş; Girondin'lerin acıklı şartlar altında ölüşlerine ağlamıştı.

Nihayet Kasım ayının sonunda arkadaşları iyiden iyiye telâşlandılar: **"Robespierre senin kuyunu kazıyor, şimdiden ölüm tehlikesi karşısındasın!"** diye haber yolladılar. O bu sözlere omuz silkerek cevap verdi. Haberci: **"Kendine pek güveniyorsun,"** deyince aldığı cevap şu oldu: **"Git söyle Robespierr'e:**

Tam zamanında gelip kendisini de, avenesini de tepeliyeceğim!"

SİNSİ ROBESPIERRE HAREKETE GEÇİYOR

Hemencecik de gayet kararlı bir tavır takındı: Tethiş rejimine son vermek gerekti. Onun bu tavrı karşısında Robespierre şöyle demişti : **"Suçlular için genel af istiyor: Demek ki, bir karşı - ihtilâl istiyor."** Doğrusu şu ki, Danton çevresindekiler üzerinde nüfuzunu kullanıyor, tethişin yerine daha yumuşak bir rejimin gelmesini sağlamıya çalışıyordu.

Camille Desmoulins'e bir gazete kurdurmuş, aynı itidal politikasını ona da destekletmeğe başlamıştı. Meclis kürsüsünde de yine bunu savunuyordu. Ölüm tehlikesi karşısında olduğunu biliyordu ama sarhoş gibiydi sanki : **"Giyotinle kafa kesmektense kafası kesilmek yüz defa daha iyidir,"** diyordu. Meclis'te de aynı otorite ile, aynı başarı ile konuşmaktaydı. Henüz Robespierre'e çatmıyordu: Ona karşı derin dostluk duygusu beslemekteydi. Sonra kendisiyle görünürde savaşmıyan bir adamla kıyasıya savaşa girişmek ağırına gidiyordu.

Hatta tersine, Robespierre ona yaklaşmaktaydı bile: Danton demagojinin alıp yürümesinden şikâyetçiydi ya, Robespierre de o sırada Danton'un itidalci hizbinden önce Hebert'in aşırı hizbini yoketmek için Danton'u kullanıp Hebert'i mahvediyordu. Danton Meclis'te din aleyhtarlığı adı altında yapılan maskaralıklara, aşırı doktrinlere, ihtilâli gülünç ve iğrenç hale sokmak istiyenlere şiddetle çattı. Fakat Danton'la Desmoulins'in ortak hücumları karşısında Hebert ve hizbi yıkılınca Robespierre birdenbire onlar aleyhine dönüverdi. Ancak, onları tek başına tepeliyecek gücü kendinde göremediğinden, o sıralarda Ren ordusu ile birlikte olan Saint - Just'ü çağırıp bu işi ona havale etti.

KÖTÜ ARKADAŞLARIN VERDİKLERİ ZARAR

Danton'un hücum edilemez gibi bir hali vardı, Desmoulins'i de kanadı altına almıştı. Desmoulins Bastille zindanının zaptedildiği 14 Temmuz 1789 gününün kahramanı, Danton da Krallığın devrildiği 10 Ağustos gününün kahramanıydı. Fakat aksi gibi ikisinin de çevresindeki insanlar şüpheliydi : Başta Fabre d'Eglantine olmak üzere hepsi taahhüt işlerinde dalavere çevirmişler, ahlâksızlıkta ve sefihlikte adları kötüye çıkmıştı. Robespierre Danton'u yoketmek için önce bunları yoketme işine girişti. Böylece Danton'u dayanaksız bırakacaktı. Arkadaşlarından biri bir rezalet yüzünden hapse girince, Danton bu yüzden iki kat zayıflamış olacaktı.

Robespierre'le araları artık iyice açılmıştı. Müşterek dostlarının tertipledikleri bir buluşma sonradan tartışmayla sonuçlanmış, Danton kapıları "küt" diye kapayarak çıkıp gitmişti.

Çevresindekiler "Dev" in kellesini istiyorlardı ama Robespierre hâlâ çekinmekteydi. Saint - Just de Danton aleyhinde raporunu hazırlıyordu.

DANTON'UN KAÇMA TEKLİFİNİ REDDEDİŞİ

Bu raporun konusunu ona Robespierre vermişti. Son beş yıldır bir dost gibi gittiği Danton'ların evinde Robespierre onun yaşayış tarzını, söylediği sözlerin herbirini özene bezene not etmişti.

Saint - Just'ün raporu hazırlanınca tevkif kararı verildi. Bu karar Konvansiyonun tasvibine sunulsaydı, Meclis bunu reddederdi muhakkak. Fakat Danton'un düşmanları Meclisi bir olupbitti karşısında bırakmak istiyorlardı. Tevkifinden bir gün önce dostları onun kulağını büktüler: **"İstersen bir yabancı memlekete kaç,"** dediler. O şu meşhur cevabını verdi: **"İnsan giderken yurdunu da kunduralarının tabanında götüremez."** Ve hâlâ da kendini tevkif edilemiyecek kadar kudretli sanıyor: **"Bakın kafama, omuzlarımın üzerinde sapasağlam durmuyor mu?"** diyordu. **"Hem ne diye öldürmek istesinler beni, neye yarar bu, sebep ne?"** diye soruyordu.

31 Mart 1794 günü Danton'la Desmoulins aynı anda tevkif edildi. Konvansiyon Meclisi kararı verirken bir korku ve şaşkınlık ânı geçirmişti. Danton'un en eski arkadaşlarından kasap Legendre çekingen bir tavırla tek başına itiraz etmek istemiş, bunun üzerine kürsüye Robespierre çıkmış, sözlerini şöyle bağlamıştı : **"Bugün Konvansiyon Meclisi-**

nin bir putu devirme işini başarıp başaramıyacağını göreceğiz; öyle bir put ki çoktan kokmuş, çürümüş bulunmaktadır."

İhtilâl Komitesi üyeleri işi çabuk tutmak gerektiğini anlamışlar, Danton'u geniş bir suikast işine karıştırmışlardı. Bunun büyüklüğü, çetrefilliği, müphemliği halkoyunu şaşırtıyordu. Danton ile Camille Desmoulins son gelenler arasındaydılar. Fabre d'Eglantine başka "sanık" larla birlikte daha önce hapsedilmişti. Bunlara isnat edilen suç **"cumhuriyeti devirmeğe kalkışmak"** tı. Halkın gözünden düşsün diye Danton başka bir takım âdi suçlularla, hırsızlar ve maceracılarla birlikte tutuklanmıştı. Fakat O, kendisine karşı kurulan bu tuzağa, büyük günlerinin bütün enerjisiyle karşı koymasını bildi.

İlk sorgusu kısa oldu : **"Krallığı yeniden kurmak, millî temsil sistemini ve cumhuriyetçi hükûmeti devirmeğe kalkışarak Fransız Milletine karşı suikastte bulunup bulunmadığı"** kendisine sorulunca :

"— Ben daha krallık zamanında cumhuriyetçiydim, cumhuriyetçi olarak öleceğim," dedi. Sonra: **"Kendi işimi kendim görürüm,"** diyerek avukat tutmak istemedi. Bu da tam ona yaraşan bir jesti.

BİR ÖLÜM DÜELLOSUNUN SON ve KESİN SAFHASI

Ertesi gün de duruşma vaktiyle Dantonun Krallık Meclisinde avukat olarak meslek hayatına atıldığı salonda başladı. Mahkeme başkanı Herman'dı ama belki işi gevşek tutar diye, Genel Selâmet Komitesi bir gün önceden başkan yardımcısı Dumas'yı yedekte tutmağa karar vermişti. Bu adam, gözlerini kan bürümüş bir zâlimdi. İddia makamında ünlü savcı Fouquier - Tinville vardı. Talihin garip cilvesiyle, şimdi suçlayacak olduğu Camille Desmoulins'le kardeş çocuğu idi. Krallığın devrilişinden sonra onun aracılığı ile Danton'dan iş bile istemişti. Genel Selâmet Komitesi Fouquier - Tinville'den emindi, adamın yanında bir de yardımcısı vardı. Mahkeme heyetinde ayrıca dört hâkim bir de yedi kişilik jüri heyeti vardı. Jüri üyeleri kendilerine ne denirse yapacak tıynette adamlardı. İçlerinde Danton'la Camille Desmoulins'in eski arkadaşları bile vardı hatta...

Danton, darağacının eşiğinde bile soğukkanlı ve pervasızdı. Yukarıdaki klişede, yakın arkadaşı Camille Desmoulins giyotin'e çıkarken "Kardeşim, öbür dünyada da ihtilâl olursa sakın biz karışmıyalım" derken görülüyor.

Danton mahkeme salonuna girmeden önce: **"Bakalım n'apacakar bu herifler karşımda,"** dedi. Aleyhinde bir adalet komedyası tertipliyen bu adamlarla boy ölçüşecek kudrette hissediyordu kendini. Bütün sanıklar küstah tavırlar takınarak ve epiy gürültü - patırdı yaparak içeriye girdiler. Tanıkların yoklaması yapıldıktan sonra jüri üyeleri andiçtiler, fakat sonradan bu anda aykırı her türlü uygunsuz hareketi yaptılar. Bu duruşma, Danton'la Robespierre arasındaki ölesiye düellonun son ve kesin safhasıydı. Jüri üyelerini Robespierre seçmiş, onlar da kamu yararı olduğuna inandıkları nes neye adaleti kurban etmişlerdi.

Daha sorgu başlar başlamaz başkanın duruşmayı nasıl bir zihniyetle yürüteceği anlaşılıyordu. Danton dokuzuncu olarak sorguya çekildi. Kendisini bekliyen acıklı son hakkında hayale kapılmıyordu: **"Yakında yokolacağım, sonra Tarih'in Pantheonu'nda yer alacağım. Fakat hiç biri umurumda değil,"** dedi ve ekledi : **"Halk benim kafama, evet, kesik kafama saygı gösterecektir."**

Beş gün sonraki ikinci oturumda Danton gayet neşeli görünüyor, salondakiler-

le şakalaşıyordu. Fakat işin ciddiliğini de gözden uzak tutmamaktaydı. Bütün kaygısı kendisine konuşma ve savunma hakkı verilmesini sağlamaktı. Fakat mahkeme başkanı ikide bir sözünü kesiyor, konuşmasına meydan vermiyordu. Zimmetine para geçirdiği yolundaki suçlamaları da reddetti : **"Delil gösterin!"** diye bağırdı. Başkan kendisini itidale davet edince : **"Ben kimseye iftira etmiyorum, kendimi müdafaa ediyorum,"** dedi.

Nihayet mahkeme heyeti işin içinden çıkamadı, Danton'un sorgusuna ve oturuma son verdi. Fakat bir daha da Danton konuşturulmadı, gösterdiği tanıklar çağırılıp mahkemede dinlenilmedi. Bunun üzerine Danton : **"Tanık göstermeme izin verilmiyor, ben de kendimi savunmuyorum artık"** dedi.

Fakat kendisini bekliyen âkıbet hakkında hiç hayale kapıldığı yoktu: **"Biz yokolup gittikten sonra millet, düşmanlarımızı parampârça edecek,"** dedi. Başkan öbür sanıkların sorgusuna geçti.

İki gün sonraki oturumda ise mahkeme maskesini atmıştı : Artık adalet şekillerine bile saygı göstermiyordu. Sanıklar, gösterdikleri şahitlerin dinlenilmesi için ayak diriyorlardı. Bunun üzerine savcı ile başkan, Genel Selâmet Komitesine **"Ne yapacağız?"** diye akıl danıştılar. Konvansiyon Meclisi de **"Herhangi bir suikast sanığı millî adalete karşı gelir, ya da onu tahkir ederse, derhal oturumdan çıkarılır,"** diyen bir kararname kabul etti. Bunun üzerine de mahkeme Danton'la arkadaşlarının savunmaları, tanıkların dinlenilmesi v.b. bakımlardan ileri sürdükleri isteklerden hiçbirini dikkate almıyarak kararını sanıkların gıyabında vermeği kararlaştırdı.

"SEN DE PEŞİMDEN GELECEKSİN ROBESPIERRE!"

Artık adalet komedyası sona ermiş, adam öldürme olayı gayet soğukkanlı bir şekilde başlamıştı. Fakat sanıklar da boş durmuyorlar, bağıra çağıra konuşuyorlar, tanıklar dinlenilmedikçe susmıyacaklarını söylüyorlardı. Fakat mahkeme onların bu pervasızlıklarını da aleyhlerine yorumladı. Bir ara Danton: **"Bu kadar merasime ne hacet! Bizi darağacına götürsünler olsun bitsin!"** diye bağırdı.

Sonunda jüri bütün sanıkları suçlu buldu, bir teki hariç hepsi ölüm cezasına mahkûm edildi. Jürinin başka yapacağı da yoktu zaten: Karşı karşıya dikilmiş iki adamdan birini, Robespierre'i yahut Danton'u seçmek zorundaydı. Robespierre o anda kuvvetli olduğu için de okkanın altına Danton gitti.

Ölüm cezası verilir verilmez karar, mahkûmlara bildirildi. Cezanın hemen infazı için bütün tedbirler alınmıştı. Cellât hapisanedeydi. Talihin garip cilvesiyle Danton cumhuriyeti korumak için 10 Mart 1793 te kurdurduğu İhtilâl Mahkemesi tarafından krallığı yeniden kurmağa kalkışmak suçu ile ölüme mahkûm ediliyordu.

Danton kararı duyunca bu darbenin kendisine nereden geldiğini anladı : **"Alçak kaatil... Mel'un Robespierre! Darağacı seni bekliyor. Sen de peşimden geleceksin Robespierre!.."** diye bağırdı.

HAPİSANEDEN İDAM MEYDANINA GİDİŞİ

6 Nisan 1794 günü uğursuz araba gelip hapisanenin kapısına dayandı. Danton, Camille Desmoulins, Fabre d'Eglantine ve daha on iki mahkûm arabada yer aldılar.

Araba Robespierre'in oturmakta olduğu marangoz Duplay'nin evi önünden geçtiği sırada Danton yine can düşmanını kastederek: **"Sen de peşimden geleceksin!"** diye bağırdı.

Mahkûmlar arabadan inince Danton arkadaşlarıyla kucaklaşıp öpüşmek istedi, cellât yamağı engel olunca : **"Aptal herif, kafalarımızın sepet içinde öpüşmelerine de engel olamazsın ya!"** diye bağırdı. Kişiliğinden hiç bir şey kaybetmemişti.

Yavaş yavaş akşam oluyor, karanlık bastırıyordu. Danton giyotinin sahanlığına sonuncu olarak çıktı. Dirilmiş de yeniden ölecekmiş gibi bir hali vardı. İhtilâlin bu başa görüşen pehlivanı çok soğukkanlı, çok pervasızdı. Cellât Sanson'a dönüp şöyle bağırdı : **"Kafamı halka göster, zahmetine değer bu!"**

Biraz sonra da bu kudretli kafa, giyotinin altındaki sepetin içine yuvarlanıyordu.

Tarih — 250 (Basın : 10645 — A — 20139)

Tarih — 251 (Basın : 10360 — A — 20084)

ŞİMDİ Akfil ALAN

OTOMOBİL KAZANIYOR

8

TALİHLİYE OTOMOBİL

400

TALİHLİYE AKFİL KUMAŞI

AKFİL kumaşı veya AKFİL'den mamul eşya alırken Satıcıdan ikramiye kuponunu isteyiniz. Kuponun yeşil tarafını doldurup "Akfil İkramiye Servisi, Bakırköy-İstanbul" adresine postalayınız. *(Not: İsteyenlere, müracaatı üzerine tam izahname gönderilir.)*

Hakkı AKFİL kumaşlarının kenarlarında AKFİL markası basılıdır